

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Pedagogická fakulta

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Irena Knotková

2014

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Pedagogická fakulta

Ústav profesního rozvoje pracovníků ve školství

HRY V PŘÍRODĚ

GAMES IN NATURE

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Irena Knotková

Studijní program: Vychovatelství

Studijní obor: Vychovatelství

Vedoucí práce: PaedDr. Ivan Příbyl

2014

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Pedagogická fakulta

Ústav profesního rozvoje pracovníků ve školství

Akademický rok 2011/2012

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Jméno a příjmení: **Irena Knotková**

Studijní program: **Vychovatelství**

Studijní obor: **Vychovatelství**

Obor práce: **Vychovatelství UPRPŠ**

Děkan fakulty Vám podle zákona č. 111/1998 Sb. určuje tuto bakalářskou práci:

Název práce: **Hry v přírodě**

Jazyk práce: **čeština**

Zásady pro vypracování:

Bakalářská práce musí mít vztah k odbornému zaměření studovaného programu, tzn. musí být zaměřena na otázky výchovy, na pedagogickou práci vychovatele a problematiku s tímto související, ovšem se zohledněním výchovné činnosti.

Bakalářskou práci je třeba napsat na úrovni odborné studie, kterou student prokáže schopnost zpracovat odborné téma na odpovídající úrovni po stránce obsahové i metodologické. V práci má student prokázat schopnost řešit samostatně odborné problémy, pracovat s odbornými informacemi, má prokázat schopnost aplikace svých teoretických poznatků, schopnost analýzy a komparace.

Práce má mít jasně vymezený cíl, popis řešení problému má být přehledný a systematický. Užití pojmy je třeba definovat nejen autorem, ale také uvedením definic z odborné literatury.

Autor musí respektovat povinnost odkazů na zdroje uváděných myšlenek, teorií a formulací.

Dbejte na strukturu bakalářské práce, postupujte podle „Metodických pokynů“, které uvádějí všechny potřebné informace pro správnou formální podobu bakalářské práce.

Pokud nebude práce splňovat formální požadavky v těchto pokynech uvedené a nebude respektovat pravopisnou normu, resp. budou-li v práci pravopisné chyby, bude vrácena k přepracování, což může znamenat, že nebudete moci dělat zkoušky v plánovaném termínu.

Rozsah práce:

Bakalářská práce by měla mít minimální rozsah 40 stran vlastního textu (bez příloh).

Rozsah příloh: Přílohy se nezapočítávají do rozsahu práce, nejsou povinné, ale je vhodné práci přílohami doplnit. Přílohy mají upřesnit a konkretizovat pojednávané téma, musí mít s pojednávaným tématem jasnou souvislost. Je vhodné dát do příloh tabulky, grafy, ilustrace apod. Jako přílohu dejte zvl. takové dokumenty, které by působily neúměrně rozsáhle vzhledem k textu, který se jich týká. Na závěr práce je třeba uvést „Seznam příloh“ a „Přílohy“ uvést v „Obsahu“.

Seznam odborné literatury:

Vedoucí bakalářské práce: **PaedDr. Ivan Příbyl**

Oponenti:

Konzultanti:

Datum zadání bakalářské práce: 17.12.2011

Termín odevzdání bakalářské práce: dle harmonogramu příslušného akademického roku

.....
Student

.....
Vedoucí katedry

V Praze dne 17. prosince 2011

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Hry v přírodě“ vypracovala samostatně pod vedením PaedDr. Ivana Příbyla a uvedla jsem v seznamu literatury všechny použité literární a odborné zdroje.

V Praze dne 21. listopadu 2014

.....

Irena Knotková

Poděkování:

Na tomto místě bych ráda poděkovala PaedDr. Ivanu Příbylovi za cenné připomínky a odborné rady, kterými přispěl k vypracování této bakalářské práce.

.....

Irena Knotková

NÁZEV:

Hry v přírodě

AUTOR:

Irena Knotková

KATEDRA:

Ústav profesního rozvoje pracovníků ve školství

VEDOUCÍ PRÁCE:

PaedDr. Ivan Příbyl

ABSTRAKT:

Bakalářská práce se věnuje problematice her v přírodě v souvislosti s pořádáním škol v přírodě se žáky prvního stupně základních škol. Ve své teoretické části pojednává o základních pojmech: hra, příroda, pohybový vývoj dětí, příroda, škola v přírodě. Cílem této bakalářské práce je zjistit zájem dětí o pohybovou aktivitu na škole v přírodě. Zda děti rády spolupracují v kolektivu. A zda vítají zařazení her do programu školy v přírodě. Východiskem práce je vytvoření zásobníku her pro tuto věkovou kategorii.

KLÍČOVÁ SLOVA:

Hra, příroda, mladší školní věk, škola v přírodě.

TITLE:

Games in nature

AUTHOR:

Irena Knotková

DEPARTMENT:

Institut for Professional Development

SUPERVISOR:

PaedDr. Ivan Příbyl

ABSTRACT:

Bachelor thesis is focus on games in nature and their use in school camps in nature. The basic topics such as game, nature, progress of children's movement abilities is mention in theoretical part. The system of games in nature is introduce in practical part and the popularity of games is evaluated also there.

KEYWORDS:

Game, nature, school age, outdoor school

OBSAH

1.ÚVOD.....	11
2.PROBLÉM A CÍL PRÁCE	12
3.TEORETICKÁ ČÁST	13
3.1 VÝVOJ DÍTĚTE OD NAROZENÍ PO MLADŠÍ ŠKOLNÍ VĚK	13
3.1.1 Charakteristika vývoje dítěte od narození do 3 let.....	13
3.1.2 Charakteristika vývoje dítěte předškolního věku	15
3.1.3 Charakteristika vývoje dítěte v mladším školním věku	16
3.2 ŠKOLNÍ VĚK.....	18
3.2.1 Rozdělení školního věku	18
3.2.2 Rozvoj poznávacích procesů v mladším a středním školním věku	19
3.2.3 Pohybový vývoj ve školním věku	22
3.2.4 Socializace dítěte školního věku	22
3.2.5 Role	23
3.2.6 Komunikace	24
3.3 OSOBNOST UČITELE A KLIMA TŘÍDY	25
3.3.1 Současné pojetí učitele	25
3.3.2 Klima třídy	26
3.4 HRA	28
3.5 HRY V PŘÍRODĚ	31
3.5.1 Seznamovací hry	33
3.5.2 Zahřívací a kontaktní hry	34
3.5.3 Hrátky a zábavné soutěžení.....	34
3.5.4 Hry na důvěru.....	34
3.5.5 Iniciativní a týmové hry	35
3.5.6 Hry na rozvoj komunikace a spolupráce	35
3.5.7 Ekohry	35
3.5.8 Hry a cvičení v přírodě.....	35
3.5.9 Závěrečné hry a ceremoniály	36
3.5.10 Hry pro reflexi a hodnocení	36
3.6 SPORTY V PŘÍRODĚ	37
3.7 SPORTOVNÍ HRY	37

3.8 FYZICKÁ KONDICE DNEŠNÍCH DĚTÍ A MOŽNOST JEJÍ NÁPRAVY	38
3.9 PŘÍRODA	40
3.9.1 Vztah člověka s přírodou	41
3.9.2 Vycházka do lesa a její význam	42
3.10 ŠKOLA V PŘÍRODĚ	42
3.10.1 Historie pohybu člověka v přírodě	42
3.10.2 Škola v přírodě v České republice.....	44
3.10.3 Škola v přírodě v současnosti.....	45
3.10.4 Důvody pořádání škol v přírodě.....	46
3.10.5 Legislativa škol v přírodě.....	47
4. HYPOTÉZY	49
5. METODY A POSTUP PRÁCE	50
5.1 Výzkumný vzorek	50
5.2 Použité metody.....	51
6. VÝZKUMNÁ ČÁST	52
6.1 Výzkum.....	52
6.2 Vyhodnocení jednotlivých otázek.....	53
6.2.1 Vyhodnocení dotazníků – jednotlivé školy	54
6.2.2 Vyhodnocení dotazníků – školy celkem	56
7. DISKUZE.....	57
7.1 Vyhodnocení jednotlivých otázek.....	57
7.2 Zhodnocení hypotéz.....	59
8. ZÁVĚR.....	60
9. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A ZDROJŮ.....	61
10. PŘÍLOHY.....	63
Příloha č. 1 – Dotazník.....	64
Příloha č. 2 – Zásobník her	65

1. ÚVOD

Problematika pobytu v přírodě obecně je v současné době jedním z velmi často probíraných témat, ať už v souvislosti s rekreačním sportem, či běžným pobytem v přírodě, spojením s dovolenou, prázdninovými pobyty nebo víkendovými pobyty. Všechny tyto formy pobytu v přírodě mají některé společné prvky. Především je to potřeba jedinců či skupin být v kontaktu s přírodou. Dále je to jakýsi návrat k tomu, co bylo lidstvu odjakživa blízké – prostředí, ze kterého se člověk postupně vyvinul. Vzdůstající rozvoj techniky v posledních letech minulého století na jedné straně přinesl do společnosti obrovské možnosti v oblasti komunikace, přenosu informací, na druhé straně přinesl pro mladou generaci více času stráveného mezi čtyřmi stěnami. Snaha společnosti je, aby byl dětem poskytnut všestranný rozvoj a proto existuje ve společnosti řada organizací, které zajišťují dětem pohybové aktivity. Kromě zájmových organizací, které zajišťují vyplnění volného času, je prioritou školského systému, aby se děti rozvíjely ve všech oblastech. V tomto smyslu jsou koncipovány školní vzdělávací plány. Součástí plánů je i pobyt na škole v přírodě, který je nejčastěji realizován se žáky prvního stupně základních škol, není ale neobvyklé, že školy pořádají školy v přírodě i pro žáky druhého stupně.

S pořádáním škol v přírodě pak je třeba připravit program, ve kterém by neměly chybět hry v přírodě. Tato bakalářská práce se zabývá členěním her a současně zkoumá spokojenost dětí s různými formami her. Současně v příloze se snaží vytvořit jakousi kartotéku her, které děti nejvíce zaujaly a které se osvědčily při pořádání škol v přírodě.

Hlavním cílem této práce je tedy zjistit oblíbenost her v přírodě a současně vytvořit soubor her, který by mohl být návodem pro učitele při pořádání škol v přírodě.

2. PROBLÉM A CÍL PRÁCE

Záměrem této práce je zjistit, zda děti mají zájem o pohybové aktivity v rámci školy v přírodě, zda rády spolupracují v kolektivu a zejména zda se jim líbí zařazení her do programu školy v přírodě. Obecně je známo, že pohybová aktivita je pro dítě velmi důležitá, ale v poslední době klesá fyzická zdatnost dětí a snižuje se doba, kterou dnešní děti tráví pohybovou aktivitou. Oproti minulým generacím děti málokdy chodí do školy pěšky, odpolední volný čas tráví ve většině případů doma a ne při hře s kamarády venku, jak bylo dříve zcela běžné. V současné době jsou děti do škol i mateřských školek většinou odvezeny autem, nebo využívají městské hromadné dopravy a odpoledne díky zvyšující se dostupnosti televize, počítačových her a internetu děti spíše dávají přednost sedavému využití volného času.

Dítě, které má možnost cvičit třeba již od kojeneckého a batolecího věku a pokračovat v předškolním a mladším školním věku může si svůj vztah k fyzické aktivitě a sportu vypěstovat. Pokud se v tomto věku nestane pohyb přirozenou a příjemnou součástí života, je velmi pravděpodobné, že dítě dá přednost právě televizní obrazovce či monitoru počítače.

Je samozřejmé, že týdenní pobyt na škole v přírodě nemůže zásadně změnit současný trend, avšak může dát návod a ukázat, že i pohybové aktivity mohou přinášet radost, smích a hlavně příjemný způsob vyplnění volného času.

Základní úvahou byla otázka, zda děti vůbec vítají aktivitu školy v podobě školy v přírodě, dále jestli je jim bližší kolektivní spolupráce a konečně jestli je zaujaly hry, kterých se na škole v přírodě zúčastnily. Dalším zamyšlením bylo, jakým způsobem provádět výzkum a s jakými dětmi. Tak, jak bylo zmíněno v teoretické části práce, školy v přírodě se zúčastňují děti v průběhu celých devíti let povinné školní docházky. Proto bylo třeba se zamyslet, jakou věkovou kategorii dětí pro výzkum zvolit. Současně zůstávalo otázkou, zda oslovené školy umožní výzkum provést. V souvislosti s tím byly osloveny čtyři školy v okrese Kladno, aby bylo jasné, že bude možná spolupráce. Souběžně s tím padlo rozhodnutí o skupině dětí, které se výzkumu zúčastní a zvolena byla věková kategorie žáků pátých tříd a to zejména s ohledem na fakt, že tyto třídy

jezdí na školu v přírodě nejčastěji.

3. TEORETICKÁ ČÁST

3.1 VÝVOJ DÍTĚTE OD NAROZENÍ PO MLADŠÍ ŠKOLNÍ VĚK

Vzhledem k tomu, že se tato práce zabývá systémem her pro děti, které jsou na prvním stupni základní školy, je důležité zmínit se o vývoji dítěte v jednotlivých obdobích až po mladší školní věk.

3.1.1 Charakteristika vývoje dítěte od narození do 3 let

Novorozenecké období trvá od narození do věku 28 dnů, tedy 4 týdny. Poté následuje období kojenecké. Někdy se však nesprávně o dítěti jako o novorozenci mluví ještě v průběhu druhého měsíce života. Novorozenci se dají rozdělit do několika skupin. Jednotlivé skupiny vyžadují odlišný přístup a péči, neboť jsou ohroženy vzájemně odlišnými komplikacemi ve vývoji. Prvním kritériem, podle kterého se novorozenci dělí, je délka těhotenství. Předčasně narozený novorozenec (nedonošenec) se narodí do 37. týdne těhotenství. V termínu se novorozenec narodí mezi 37. týdnem a 42. týdnem. Po 42. týdnu se novorozenec označuje jako přenášený. Druhým kritériem je porodní hmotnost. Rozlišuje se novorozenec normální hmotnosti, nízké hmotnosti a vysoké hmotnosti. Hmotnost se nebere samostatně, ale vztahuje se k normě pro děti narozené v daném týdnu těhotenství. Novorozenecké období je specifické tím, že u dítěte dochází k poporodnímu přizpůsobování se vnějšímu prostředí. Porod znamená zásadní změnu v životních podmínkách dítěte. Velká část přizpůsobivých procesů musí proběhnout nebo alespoň začít během nebo ihned po porodu. Během novorozeneckého období se postupně objevují reflexy sací, hledací, úchopové, úlekové atd., podle nichž se postupně posuzuje správnost neurologického vývoje dítěte. Reflexem se označuje reakce na nějaký podnět, která není ovládána vůlí dítěte, proběhne automaticky.

Asi tak od pátého měsíce, kdy se děti otáčejí ze zad na břicho je poloha na břiše velmi důležitá. Proto je potřeba, aby tuto polohu již dobře znaly, a aby se jim hlavně líbila. Malé mimino je možné pokládat několikrát denně na břicho.

Zhruba mezi třetím a pátým měsícem je vhodné nechávat děti často na tvrdé podložce. Můžou se tak dobře opřít a volně pohybovat, proto je zem nejbezpečnější.

Velmi často bývají děti v tomto období na gauči nebo posteli, což není ani bezpečné, ani prospěšné. Matrace jsou příliš měkké a mimino se nemůže ani pořádně opřít. Když je mimino na zemi, lze jej volně přenášet podle toho, kde zrovna jste a jemu stačí, že Vás vidí a je spokojené. Děti, které pobývají na zemi, si získají také jistý režim, že postýlka je na spaní, zem na hraní. Usnadní se tím také ukládání ke spánku. Ustálené je tvrzení, že děti by již v půl roce života měly umět samy sedět. Bohužel z hlediska vývoje je to však nereálné. Tento názor je z doby, kdy byly děti pasivně posazované, aby si trénovaly zádové svaly. Zjistilo se však, že tyto děti začnou bolet záda mnohem dříve a častěji než jiné generace. Pasivním posazováním byla totiž záda miminek přetěžována. Sed je vlastně vyvrcholením celého vývoje. Většina dětí nejdříve leze a stojí, až při posílení zádových svalů začnou sedět. Není v žádném případě možný sed z lehu jako u dospělých. Pokud se mimino začne posazovat v kočárku tím, že se za něco vytáhne nebo chytne, jedná se také o pasivní sed, kterému je třeba i zabránit. Pasivní sed je velmi nebezpečný, protože ničí záda a může zablokovat psychomotorický vývoj. Většina dětí, které byly pasivně posazovány jen velmi málo nebo vůbec nelezou. A to je hlavní problém, jelikož lezení je cesta k sedu. Důvodem toho, proč některé děti nelezou, je tedy pasivní sed. Lezením se tělo připravuje na sed, zlepšuje koordinaci a soustředění, posiluje zádové a břišní svaly. Dalším důvodem, proč dítě neleze, může být chodítko. Tato pomůcka může dítěti jen ublížit, nástup chůze v žádném případě neurychlí. Jediná výhoda tkví v tom, že rodiče mají od dětí klid. Zároveň se to dětem líbí, protože zase vidí z jiné perspektivy. Když se dítě dostane do stoje, je důležité naučit ho, jak ze stoje dolů. Pokud se začne dítě chytat nebo jej rodiče sami dávají dolů, dostane pocit, že jsou součástí pohybového stereotypu a začne se pouštět kdykoli je uvidí v dohledu. Stává se to, i když již samo dolů umí a k tomu je zde ještě potenciál úrazů, které se stávají i v přímé blízkosti rodičů. Děti, které rodiče nechytají, se brzy naučí spoléhat samy na sebe. Když se stane malá nehoda a dítě spadne, je možné situaci zlehčit a nelitovat dítě. Každý pád je důležitou informací pro mozek, aby se příště chyb vyvarovalo. Často chtějí rodiče nástup chůze u dítěte většinou urychlit, a proto je vodí za ruce. Vodění za ruce však bohužel nemá s chůzí nic společného, natož, aby ji

urychlovalo. Naopak dochází ke stagnaci vývoje a tak většina voděných dětí začíná chodit až kolem 15. nebo 18. měsíce. Lépe je tedy nechat dítě v klidu lézt i obcházet nábytek a nezasahovat tak do jeho vývoje. Uvidíte, že chůze přijde sama a docela brzy. Většina dětí okolo 1 roku začíná chodit.

Od dvou let mluvíme o batolecím období, které trvá do 3 let. Vyvíjí se pohybové schopnosti (dítě leze a chodí), do konce druhého roku se prořezávají mléčné zuby. Ke konci druhého roku se slovní zásoba rozšíří až na dvě stě slov, během třetího roku zná dítě až tisíc slov. Dítě se v tomto věku učí základním hygienickým a společenským návykům a osamostatňuje se v řadě životních funkcí, jako je příjem potravy, udržování čistoty, stále dokonalejší řeč, chůze a pohyby. Proto je důležité, aby se matka či otec o dítě starali, učili ho ve všech směrech, aby byl v budoucnosti šikovnější a zručnější.

3.1.2 Charakteristika vývoje dítěte předškolního věku

Děti předškolního věku, jsou všechny děti od 3 do 6 let. Toto období bývá často označováno jako období rozkvětu a hry. Dítě chce objevovat svět a často zapojí i přihlížející rodiče. Velice typická je otázka: Proč? Děti si rády, cíleně a systematicky hrají, což jim napomáhá ke zdravému vývoji. Používají řeč převážně k regulaci svého chování. Dalším prostředkem vyjádření se stává malba a výtvary všeho druhu. Je znát zvýšená potřeba socializace dítěte a celkové osamostatnění. Dítě se dokáže samo obléct, najíst a vykonat úkony každodenní hygieny.

Co se týče tělesné konstituce dítěte, dochází ke zrychlení růstu. Děti v tomto období obvykle měří 90-120 cm, váží 15-25 kg. Dochází k růstu dlouhých kostí a výraznému nárůstu svalové hmoty. V tomto věku je velice ohrožena páteř dítěte a osvojení špatných pohybových stereotypů. Proto je žádoucí pravidelná pohybová aktivita a občasné protažení. Děti by se měly v tomto období vyvarovat nošení těžkých předmětů, neboť hrozí nebezpečí kýly. V tomto věku se také utváří obranyschopnost dítěte. Přestavba těla je pro děti velice psychicky i fyzicky náročná, je nutná zdravá, pestrá a vyvážená strava, která dítěti dodá potřebné živiny a zároveň jej motivuje ke správným stravovacím návykům. Výrazného pokroku v tomto období dosahuje dítě především v oblasti myšlení, paměti a koncentrace pozornosti. Celý vývoj směřuje k dosažení psychické, sociální a tělesné zralosti, která je nezbytná ke vstupu do školy. Po stránce motorické

se zlepšuje pohybová koordinace, větší hbitost dítěte. Dítě má plynulé a elegantní pohyby. Pokroky v jemné motorice jsou zejména v kresbě a při hrách se stavebnicemi, pískem, plastelínou, modelářskou hlinou. Co se týče řečového projevu, dítě má větší slovní zásobu. Dítě rádo mluví, poslouchá pohádky a příběhy. Učí se zpívat a odříkávat krátké říkanky a básničky. Je v této době velmi zvědavé, o vše se zajímá, na všechno chce znát odpověď. Charakteristickým rysem předškoláka je magičnost myšlení. Dítě si běžně mění objektivní fakta podle svého vlastního přání. Po stránce sociální je nejvýznamnějším sociálním prostředím stále rodina, ale dítě si postupně utváří širší a bohatší strukturu vztahů ke stále většímu okruhu lidí. Vedle rodičů a širší rodiny, jsou to učitelky v mateřských školách, blízcí rodinní známí. Jejich fantazie je velmi bohatá, neohraničená. Je to fantazie, ve které je možné naprosto všechno. Dalším důležitým mezníkem v socializaci dítěte je vývoj vnitřních sociálních kontrol a především pak přebírání vyspělejších sociálních rolí. Termínem vnitřní sociální kontrola rozumíme především vyvíjející se svědomí. Vývoj svědomí je založen především na vřelém, uspokojivém vztahu dítěte k rodičům. Dítě začíná disponovat stále širším repertoárem rolí a dokáže plynule přecházet z jedné role do druhé. Předškolní děti mají velkou potřebu pohybu, nejraději tuto potřebu uspokojují při hrách. Důležitá je pestrost a mnohostrannost pohybu, není vhodná předčasná specializace. Hra má nezastupitelnou roli. Je to hlavní a nejpřirozenější dětská činnost, kterou bychom měly v co největší míře podporovat. Dětská hra má mnoho podob a mnoho významů. Ať jsou to hry manipulační, sloužící ke zdokonalení jemné motoriky, prostorové orientace, představitivosti. Hry pohybové k uvolnění napětí, k procvičení tělesných funkcí. Dítě v tomto věku zvládá i náročnější pohybové úkony, jako např. jízdu na kole, hry s míčem. K velkému pokroku dochází také v oblasti jemné motoriky ruky, děti rády kreslí, modelují, zvládají menší pracovní povinnosti. Na konci tohoto období je dítě připraveno ke vstupu do školy.

3.1.3 Charakteristika vývoje dítěte v mladším školním věku

Mladší školní věk 6-11 let – v tomto období není dokončen vývoj kostry, je nápadný růst do výšky, pokračuje osifikace kostí. Svalstvo zvyšuje svůj objem, ale v kosterní soustavě je mnoho chrupavčité tkáně, a proto je třeba dbát na to, aby zatížení bylo přiměřené a nevedlo k vadnému držení těla. Dítě mladšího školního věku má velkou

potřebu pohybu, jeho pohybová aktivita je velmi výrazná. Zlepšuje se pohybová koordinace, pohyby jsou rychlejší, přesnější, vytrvalejší. Děti se nezaměřují příliš na výkon, mají potřebu spontánního pohybu. Pozornost se v tomto věku zlepšuje, prodlužuje se délka záměrné pozornosti, přesto je vhodné v tomto období často střídat různé formy činnosti. Představy v tomto období jsou konkrétní, dostatek představ je podmínkou rozvoje myšlení. Myšlení je v tomto věku konkrétní, děti zpočátku řeší spíše každodenní problémy, postupně s vývojem dokáží přemýšlet o budoucnosti či minulosti. Děti začínají srovnávat, rozebírat problémy. Paměť dětí je v tomto věku konkrétní, děti si snadno zapamatovávají konkrétní údaje. Na velmi dobré úrovni je mechanická paměť, logická paměť se rozvíjí s postupem věku, s výukou čtení se rozvíjí zraková paměť. Co se týče citového vývoje, tak u dětí převažují kladné city, ze záporných citů je nejčastější strach, dítě se obává např. zesměšnění či špatné známky, ale na druhé straně si dítě začíná vytvářet strach i ve své fantazii. Nemají ještě schopnost vžít se do pocitu druhých, a proto se mohou zdát jako bezcitné. V tomto období děti rády experimentují, objevují. Téměř zcela přijímají informace od dospělých a pravdivost těchto informací nedokážou ještě posoudit. Učí se tak rozlišovat, co je správné a co ne, a proto je důležitý „vzor“, který dítě má. Z toho vyplývají velké nároky nejen na rodiče, ale i na učitele a další osoby, se kterými jsou děti denně ve styku. Pokud jde o společenské vztahy, dítě v mladším školním věku začíná navazovat nové společenské vztahy. Dospělí jsou pro děti autoritou, avšak okolo osmého roku přibývá kritičnost. Se svými vrstevníky dítě snadno navazuje kontakt, vznikají první kamarádství, začínají se lišit hry děvčat od chlapců a již si nehrají společně. Po osmém roce se vytváří cit solidarity. Nejčastějším motivem pro jednání dětí jsou zájmy a potřeby. V průběhu uspokojování potřeb se rozvíjí schopnosti, v některých oblastech se již může projevit nadání. Při posuzování osobnosti dítěte mladšího školního věku je třeba mít na mysli, že vlastnosti dítěte se teprve vyvíjejí. Hra má v tomto období velký význam, mění se její charakter, bývá více plánovaná, promyšlenější. Přibývá her s pravidly a her pohybových.

Jak je již uvedeno shora, nástup do školy se pro dítě stává významnou událostí v jeho životě, ovlivňuje rozvoj dětské osobnosti jako celku. Je pro dítě velmi důležitým místem socializace, kde v tomto cizím prostředí získává nové a také rozdílné

zkušenosti, než které doposud získalo v rodině. Je to období spojené s další, nutnou formou osamostatnění jedince ze závislosti na rodičích, zvyšující pocit nejistoty ve spojení s jiným postavením ve společnosti a přijetím skutečnosti, že za své vlastní jednání nese zodpovědnost a následky.¹

3.2 ŠKOLNÍ VĚK

3.2.1 Rozdělení školního věku

Rozdělení školního věku dle:

- **Marie Vágnerové**

Raný školní věk (6 – 9). Dochází ke změně životní situace a různým vývojovým změnám, projevujícími se především vztahem ke škole.

Střední školní věk (9 – 11). V průběhu tohoto období dochází ke změnám nejen sociálním, ale i biologickým. Je to přípravná fáze na dospívání.

Starší školní věk (11 – 15). Navazuje na střední školní věk a trvá přibližně do 15 let, tj. do ukončení základní školy. Toto období nazýváme též pubescence.²

- **Daniely Sedláčkové**

Sedláčková charakterizuje střední školní věk jako období od 8 – 11 let. Poukazuje na to, že pokud by nebylo sociálních tlaků, které produkuje škola a vrstevníci, bylo by toto období, období klidu a pohody. Došlo k adaptaci na školní prostředí a osvojení základních norem chování. Mění se i sebehodnocení dítěte. Dítě hodnotí jinak i své okolí, ale přesto je stále ovlivnitelné jinou osobou nebo jiným názorem. Velký vliv má na jedince skupina, která mu zároveň poskytuje pocit jistoty, sounáležitosti, prestiže a ovlivňuje jeho identitu.³

Mladší školní věk (6 – 8). Toto období se dítě prosazuje především svým výkonem. Má potřebu dosáhnout společenského uznání, být druhými akceptováno.

¹ VÁGNEROVÁ M., *Vývojová psychologie. Dětství, dospělost, stáří*, s. 148 – volná citace.

² Tamtéž.

³ SEDLÁČKOVÁ D., *Rozvoj zdravého sebevědomí žáka*, s. 27 – volná citace.

Střední školní věk (8 – 11). Je období méně dynamické fáze.⁴

- **Dany Krejčířové a Jiřího Langmeiera**

Krejčířová a Langmeier označují období šest až dvanáct let za období mladšího školního věku. Toto období poznamenává svět školy. Psychoanalýza označila období mladšího školního věku jako období „latence“ - tedy etapu, kdy je ukončena jedna část psychosexuálního vývoje a základní pudová a emoční složka osobnosti dřímá do období pubescence. Některé psychologické studie však ukazují, že to tak není, naopak vývoj trvale a plynule pokračuje a dítě dosahuje mnoha pokroků.

Střízlivý realismus, tak se dá označit věk mladšího školního věku. Oproti mladšímu dítěti, které je ve svém myšlení závislé na fantazii a dospívajícímu, pro kterého je důležité, co je „správně“. Školák je zaměřen na to, co je a jak to je. Chce pochopit okolní svět „doopravdy“.

Ve srovnání s jinými obdobími v jeho životě, je mladší školní věk pro dítě poměrně harmonický.⁵

3.2.2 Rozvoj poznávacích procesů v mladším a středním školním věku

Dítě v tomto období začíná jiným způsobem uvažovat, v jeho myšlení dochází k některým vývojově podmíněným změnám, které mu pomáhají zvládat náročnost učiva. K dalšímu rozvoji jeho rozumových schopností se podílí především škola.

Děti v tomto období začínají uvažovat logicky a respektují přitom, ve většině případů, objektivní skutečnost. Občas je toto období nazýváno jako „kognitivní revoluce“. Poznávání dítěte se stává objektivnější a přesnější, než bylo v předchozím období. Dle J. Piageta (1966) je způsob myšlení nazváno jako fáze konkrétních logických operací, pro které je charakteristické respektování základních logických zákonů a konkrétní reality. Úroveň tohoto myšlení se vždy snaží operovat určitým způsobem se skutečností, s představou či symbolem mající jednoznačný, konkrétní obsah.

⁴ SEDLÁČKOVÁ D., *Rozvoj zdravého sebevědomí žáka*, s. 28-29 – volná citace.

⁵ KREJČÍKOVÁ D., LANGMEIER J., *Vývojová psychologie*, s. 117-118 – volná citace.

Východiskem pro dítě je vlastní zkušenost z různých činností, ať už je to při hře či rozhovoru s různými dospělými jedinci nebo ostatními dětmi. V konkrétní zkušenosti se objevují živé i neživé objekty, jejich vlastnosti i vztahy. Dětem školního věku nestačí jen verbální výklad od učitele, ale rádi se o tom přesvědčují praktickou formou či na nějakém konkrétním příkladu. K tomu jim slouží určité pomůcky, které mohou sami vidět či konkrétně osahat. Mohou si přitom uvědomit i plno jiných dalších vlastností a představ. Poznávání se stává přesnějším a objektivnějším. Začínají v tomto období používat logické uvažování, což je u nich velký pokrok ve vývoji, který je nejen projevem zrání, ale také především učením. Na změnách v tomto dětském uvažování se podílí decentrace a konzervace.

Změny v uvažování lze shrnout do několika bodů:

1. Decentrace – dítě školního věku není tolik omezováno subjektivním pohledem na poznávanou skutečnost. Dítě dokáže posoudit skutečnosti z více hledisek, uvažuje o jejich vzájemných vztazích a dokáže je koordinovat.

Konkrétní logické operace uznávají větší počet různých kritérií:

- **Klasifikace a třídění** – z poznávacího hlediska jde o diferenciaci různorodých kritérií a jejich vzájemných vztahů.
- **Zahrnutí** neboli **inkluze** – znamená, že dítě chápe vřazení prvku do určité třídy.
- **Řazení objektů** podle nějakého kritéria, resp. více kritérií, tj. podle nějakého pravidla.

Dle psychologického slovníku je decentrace „proces, jímž jedinec v průběhu vývoje překonává centraci, vázanost vnímání a myšlení na jediný, zejména smyslově nápadný aspekt situace, tj. konkrétnost myšlení, nebo návaznost na svou osobu, tj. překonává (dětský) egocentrismus.“⁶

⁶ HARTL P., HARTLOVÁ H., *Psychologický slovník*, s. 96

2. Konzervace

Dle psychologického slovníku je konzervace „Zachování, trvalost (předmětu); termín J. Piageta pro postupně se vyvíjející schopnost dítěte chápat, že dílčí změny uspořádání situace nemění základní vlastnosti objektů; např. počet kuliček se nemění jejím přemístěním.“⁷

3. Reverzibilita

Dle psychologického slovníku je reverzibilní „zvratný, umožňující zpětný postup, vyléčitelný;“⁸

Bez uvažování na základě decentrace a reverzibility by dítě nebylo schopno myšlenkové operace, dítě by ulpívalo na jednom subjektivním pohledu a úkol by se pro něj stával neřešitelným a nesmyslným. K rozvoji logických operací dochází postupně. U dítěte se projeví tím, že změní způsob manipulace se znaky či symboly a s číselnými pojmy. Tento způsob dítěti umožní pochopit dění, které probíhá v čase. Pojem času je pro dítě upřesněn kolem 8. roku života, kdy dítě pochopí, že čas se nedá vrátit a běží jen jedním směrem. V tomto období je dítě schopno pochopit, co je to minulost, přítomnost a blízká budoucnost. Poznává hodiny a kalendář. Začíná také chápat svou novou roli školáka a cítí se méně ohrožen. Pochopí, že neztratí rodiče tím, že je ve škole. Začíná také jinak uvažovat o ostatních lidech. Také si uvědomuje, že člověk může mít i více rolí, než jen jednu a může mít i odlišné potřeby. Nesnaží se preferovat to, co ono samo považuje za perfektní. Lépe chápe různé chování lidí i své vlastní. Dítě se v tomto období začíná jinak dívat na svět, začíná jinak posuzovat určité situace, do kterých se dostane a samo je hodnotí. Důležité v tomto období je, že dítě čím dál více ustupuje od svého egocentrického chápání a pochopí, že vše nemusí souviset jen s ním. Konečně pochopí, že existují dvě události, které nejsou na sobě vzájemně závislé. Přesto mají stále potřebu nějakého vysvětlení, které je konkrétní. Tato konkrétnost je pro něj dána, nepředpokládá změnu a to dítě určitým způsobem ochraňuje.

⁷ Kolektiv autorů., *85 her pro zlepšení kondice dětí*, s. 13.

⁸ HARTL P., HARTLOVÁ H., *Psychologický slovník*, s. 274.

3.2.3 Pohybový vývoj ve školním věku

Školní věk je charakterizován vysokou a spontánní pohybovou aktivitou. Nové pohyby jsou rychle zvládnuty, ale mají krátkou trvanlivost. Když se často neopakují, jsou zapomenuty. V učení dítě využívá zkušenosti z přirozené motoriky. Rozdíly v rozvoji motoriky u dětí ve věku osm až dvanáct let jsou značné. Tyto rozdíly se označují jako etapy s dobrou charakteristikou kvality pohybů. Za nejpříznivější období pro rozvoj motoriky je považován desátý až dvanáctý rok života. Často se toto období nazývá „zlatým věkem motoriky“. Pro období zlatého věku motoriky je charakteristické rychlé učení nových pohybů. Dítěti stačí dokonalá ukázka k tomu, aby pohyb vykonal správně na první, případně na několikátý pokus.⁹

„Významně a souvisle se během celého období zlepšuje hrubá i jemná motorika. Pohyby jsou rychlejší, svalová síla je větší (u jedenáctiletých chlapců jsou například hodnoty naměřené dynamometrem asi dvojnásobné ve srovnání se školním začátečníkem) a nápadná je zejména zlepšená koordinace všech pohybů celého těla. S tím souvisí rostoucí zájem o pohybové hry a sportovní výkony, které vyžadují obratnost, vytrvalost a sílu. Závisí na tom však i zlepšený výkon při učení psaní a kreslení.“¹⁰

3.2.4 Socializace dítěte školního věku

Na dítě již od narození mají největší vliv rodiče a nejbližší příbuzní. Socializační proces probíhá po celý život a postupně. Vstupem do školy se do socializačního vývoje dítěte zapojují další jedinci, jako jsou učitelé, vychovatelé a jeho vrstevníci. Působení každého jedince na dítě je něčím specifické a určitým způsobem zasahuje do dalšího vývoje dítěte. Každá získaná zkušenost rozvíjí další odlišné kompetence. K tomuto rozvoji přispívá především škola, kde se rozvíjí v období mladšího školního věku takové vlastnosti a dovednosti, které pomáhají dítěti pochopit, co je od něj žádáno a také si osvojit žádoucí způsob chování, který je v dané společnosti přijatelný. Chování dítěte ovlivňují také jeho spolužáci a kamarádi, ale přesto v období mladšího školního věku

⁹ PERIČ T., *Sportovní příprava dětí*, s. 25.

¹⁰ KREJČÍKOVÁ D., LANGMEIER J., *Vývojová psychologie*, s. 120.

nejvíce ovlivňují dítě dospělí.¹¹

3.2.5 Role

Přesto, že si dítě přeje určitou roli, nemůže si ji samo vybrat, získá ji automaticky. Každá společnost má svá pravidla a určený rituál, který vymezuje dítěti počátek jeho role, kterou samostatně zpracovává specifickým způsobem a zaujímá k této roli svůj postoj, který je ovlivněn mírou sociální prestiže a identifikace s touto rolí.

Míra identifikace s rolí – záleží na tom, zda je tato role spojena s pozitivními či negativními zážitky, se kterými se dítě nemůže ztotožnit a co vše může dítěti tato role nabídnout, jaký osobní význam má pro dítě

Míra sociální prestiže – jaké postavení ve společnosti tato role dítěti poskytne, jaký obecný význam má pro dítě

Ve škole má dítě dvě role:

- **Role žáka**
- **Role spolužáka**

Role žáka

Tato role je vždy podřízená, jasně dána školním řádem školy a ovlivňuje uplatnění dítěte v jeho budoucí společnosti či v jeho povolání. Také jeho životní cíle a sebehodnocení. Každá společnost má svou normu na žáka, která je poměrně stabilní a základní znaky této normy by mělo každé dítě mít. Role žáka přispívá dítěti k tomu, aby rozpoznalo, jaké chování je pro danou společnost žádoucí, a jaké je nežádoucí. Společnost klade na dítě takové požadavky, aby tuto normu dodržovalo. Při dodržení této normy dítě odměňuje, ale při nedodržení normy je dítě společností znevýhodněno..

¹¹ VÁGNEROVÁ M., *Vývojová psychologie. Dětství, dospělost, stáří*, s. 159 – volná citace.

Role spolužáka

Je rolí souřadnou, která má význam pro dítě nejen ve školních lavicích, ale ovlivňuje i jeho budoucí vztahy v životě, úspěšnost a přijímání od různých lidí na stejné úrovni, jako například od spolupracovníků či budoucího partnera. Proto je pro dítě tato role velice důležitá. Naučí se spolupracovat s jinými lidmi, ovládat své chování a zároveň tím ovlivnit chování druhého jedince, také se naučí lepší komunikaci, přijetí skupinových norem a stylu života, který je pro každou generaci jiný. Tato životní zkušenost s vrstevníky je pro dítě velikým přínosem do budoucna, především je cenná pro přípravu dítěte na další role v jeho životě.¹²

3.2.6 Komunikace

„Komunikace – sdělování, dorozumívání. Z pedagogického hlediska je důležitá sociální komunikace, tj. sdělování a dorozumívání mezi lidmi. Mívá tuto strukturu: mluvčí – záměr sdělení – formulace sdělení – vlastní sdělení – posluchač – interpretace obsahu a záměru mluvčího – reakce posluchače. Sociální komunikace vytváří základní souvislosti mezi hlavními stránkami sociálního styku lidí: mezi činnostmi, interakcí a společenskými vztahy. → didaktická komunikace, pedagogická komunikace.“¹³

Dle Čápa se děti lépe vyvíjejí při kladném emočním vztahu matky a dítěte, při němž dítě, které je zahrnováno láskou, dotekem, úsměvem a očním kontaktem. Opětuje tyto projevy a je podněcováno ke komunikaci a emočním projevům. Kladný emoční vztah matky, nebo jiné pečující osoby u dítěte tvoří základní podmínky příznivého vývoje. K dalšímu rozvoji je pro dítě také důležité porozumění, podpora jiných lidí i sociálních skupin. Pokud je dítě zavrženo matkou, v jeho vývoji vznikají značné problémy, jak s komunikací, tak v emočním vývoji.¹⁴

Komunikace u dítěte mladšího školního věku závisí na sociální zkušenosti a rozvoji myšlení. Komunikuje různými způsoby, záleží, zda se vyskytuje mezi dětmi, či dospělými, a také závisí na prostředí, ve kterém se jedinec pohybuje. Je-li dítě mezi

¹² VÁGNEROVÁ M., *Vývojová psychologie. Dětství, dospělost, stáří*, s. 159-160 – volná citace.

¹³ Kolektiv autorů., *Pedagogický slovník*, s. 104.

¹⁴ ČÁP J., MAREŠ J., *Psychologie učitele*, s. 190.

děti, komunikuje dětským specifickým způsobem. Převahu tvoří slang, v oblibě jsou citoslovce, zjednodušené projevy, hlučnost a zdůraznění neverbálních komunikačních způsobů. V komunikaci s dospělými je na dítě kladen určitý komunikační standard, např. přesné vyjádření, odpovědi v celých větách, zdvořilé jednání, apod. Komunikace mezi žákem a učitelem je dána přesnými pravidly, určujícími formální podobu a obsah. Dítě přesně ví, co smí a nesmí v komunikaci s učitelem. Tato pravidla musí dodržovat, za dodržování těchto pravidel je dítě hodnoceno. Tato forma komunikace je pro dítě velmi důležitou součástí v dalším období vývoje jeho života.¹⁵

3.3 OSOBNOST UČITELE A KLIMA TŘÍDY

3.3.1 Současné pojetí učitele

„Učitel je jeden ze základních činitelů vzdělávacího procesu, profesionálně kvalifikovaný pedagogický pracovník, spoluzodpovědný za přípravu, řízení, organizaci a výsledky tohoto procesu. K výkonu učitelského povolání je nezbytná pedagogická způsobilost. Tradičně byl učitel považován za hlavní subjekt vzdělávání, zajišťující ve vyučování předávání poznatků žákům. Současné pojetí učitele, vycházející z rozšířeného profesionálního modelu, zdůrazňuje jeho subjektivě – objektivě role v interakci se žáky a prostředím. Učitel spoluvytváří edukační prostředí, klima třídy, organizuje a koordinuje činnosti žáků, řídí a hodnotí proces učení.“¹⁶

Dle Čápa a Mareše se stává učitel pro dítě další významnou osobou v jeho vývoji. Velmi silně svým působením může pozitivně i negativně ovlivnit osobnost dítěte. Pro dítě se může stát i vzorem. Profese učitele je psychicky velmi náročná. Na učitele jsou kladeny nároky na výchovu a vzdělávání dětí. Švýcarský psycholog Ch. Caselmann rozlišuje dva typy učitelů: logotrop, paidotrop.

- **Logotrop** – učitel zaměřený na obor, který chce žákům předat co nejvíce informací, ale příliš se nezajímá o jejich problémy. Má se žáky časté kázeňské potíže.

¹⁵ VÁGNEROVÁ M., *Vývojová psychologie. Dětství, dospělost, stáří*, s. 160 – volná citace.

¹⁶ Kolektiv autorů, *Pedagogický slovník*, s. 261.

- **Paidotrop** – učitel zaměřený na žáka, který se snaží porozumět žákům, někdy až příliš. Neklade velký důraz na vzdělávání.

Krajní meze těchto typů učitelů vyvolávají nežádoucí účinky. Dítě potřebuje takového učitele, který jim pomůže s problémy v učení a zároveň jim bude schopen naslouchat. Někdy se stává, že učitel, nebo učitelka mohou dítěti nahradit chybějící model rodičů.¹⁷

Dle Šimika je více možností, jak nahlížet na osobu učitele. Poukazuje na tři složky osobnosti učitele.

1. Osobnostní: složka zahrnuje charakterově – volní vlastnosti učitele a jeho postoje k dítěti a světu.

2. Odborná: vědomosti, které by učitel měl mít:

- Faktické vědomosti – poznání faktů, procesů a změn. Můžeme se na ně zeptat otázkou co, kdy, kde.
- Poznatky související s odpovědí na otázku proč.
- Poznatky související s odpovědí na otázku jak.

3. Pedagogicko – psychologická: je závislá na znalosti zákonitostí výukového procesu a znalostí psychologické problematiky, obzvláště pak zákonitostmi učení.

Pro vytvoření efektivní uvedení dítěte do světa je nutné spojení všech tří složek.¹⁸

3.3.2 Klima třídy

„Školní úspěšnost či neúspěšnost žáka, jeho vhodné či nevhodné chování vůči spolužákům i vůči učiteli – ty všechny jsou proměnné, které nejsou ovlivňovány jen osobnostními zvláštnostmi žáka jako jednotlivce, ale také školním mikrosociálním prostředím (prostředí školy, třídy, apod.). Pokud jde o školní třídu, vzniká v ní specifická sociálně - psychologická proměnná, která se označuje jako sociální klima

¹⁷ ČÁP J., MAREŠ J., *Psychologie pro učitele*, s. 264-265 – volná citace.

¹⁸ ŠIMIK O., *Základy seznamování s přírodou a společností*, s. 9 -14.

školní třídy.¹⁹

Podmínky klimatu:

Fyzikální prostředí

Architektonické koncipování třídy a její vybavení.

Psychologické prostředí

- Vzájemné respektování účastníků.
- Spolupráce účastníků.
- Možnost vzájemného spolehnutí.
- Vzájemná podpora, pomoc.
- Otevřenost a autentičnost jednání.
- Potěšení a radost ze společenství.
- Humánnost, lidskost v jednání.²⁰

Současné přístupy ke zkoumání klimatu dle Mareše:

Sociometrický přístup – objektem tohoto studia je školní třída, jako sociální skupina, ne učitel. Zkoumá se zde vývoj sociálních vztahů a jejich vliv na rozvoj dispozic žáků. Diagnostickou metodou je zde sociometricko – ratingový dotazník.

Organizačně – sociologický přístup – u tohoto přístupu jsou objektem studia nejen školní třída, ale i učitel, jakožto řídicí pracovník. Zkoumá se rozvoj týmové práce v hodině a redukování nejistoty žáků při plnění úkolů. Diagnostickou metodou je pozorování průběhu pedagogické interakce.

¹⁹ ČÁP J., MAREŠ J., *Psychologie pro učitele*, s. 565.

²⁰ ČÁP J., MAREŠ J., *Psychologie pro učitele*, s. 569.

Interakční přístup – Objektem je školní třída a učitel. Zkoumá se interakce žáků a učitele. Diagnostickou metodou je pozorování, audiovizuální nahrávky.

Pedagogicko – psychologický přístup – Objektem je školní třída a učitel. Zkoumá se spolupráce žáků ve třídě. Diagnostickou metodou je např. posuzovací škála Classroom Life Instrument.

Školně – etnografický přístup – Objektem jsou žáci a učitel a celý přirozený průběh školy. Zkoumá se, jak školní klima funguje, jak je objekty hodnoceno. Diagnostickou metodou je dlouhodobé pozorování.

Vývojově – psychologický přístup – Objektem studia je žák jako osobnost a školní třída jako sociální prostředí, v níž se má osobnost jedince rozvíjet. Zkoumá se ontogeneze vývoje žáků v prepubertě a pubertě.

Sociálně – psychologický a environmentalistický přístup – Objektem je školní třída jako prostředí pro učení. V dnešní době je tento přístup nejrozšířenější. Zkoumá se kvalita prostředí pro učení. Diagnostickou metodou jsou posuzovací škály, které vyplňují sami aktéři.²¹

3.4 HRA

„Hra je základní aktivitou dětské seberealizace (ale je tomu tak i v obecně lidské rovině). I když vychází z vnitřního popudu a odráží podmínky, ve kterých se dítě nachází, je navíc originálně nastavena podle dispozic každého jedince a její forma se v čase a společnosti proměňuje. Filozof Fink (1993) nemá hru spojenou pouze s dětstvím a zaměřuje se na hru jako na významný fenomén, který přerušuje kontinuitu účelných jednání, protože hra má svůj účel plně sama v sobě. Oblasti reálných skutečností se mohou na základě vstřebaných informací a poznatků proplétat a tvůrčím způsobem nechávají vzniknout novým skutečnostem tady a teď, na základě individuální

²¹ ČÁP J., MAREŠ J., *Psychologie pro učitele*, s. 571-574 – volná citace.

jedinečnosti i skupinových souher a prožitků.“²²

„Existuje celá řada pokusů o definici hry a o vysvětlení její podstaty, jejího vzniku a účelu. Nejčastěji se zdůrazňuje, že hra je činnost (fyzická, nebo psychická), která je vykonávána jenom proto, že je libá a že přináší dítěti (i dospělému, pokud si ještě dovede hrát) uspokojení sama o sobě, bez vnějšího uloženého cíle, ať je to činnost sama o sobě příjemná, nebo i výrazně nepříjemná (např. dolování kamenů při „stavbě“ domu). Člověk si hraje, protože ho to baví, ale pracuje, protože musí, i když je například unaven – nejčastěji při sledování cílů společensky užitečných i nutných. Hranice mezi hrou a prací však nemusí být vždycky přesná – hra může být vykonávána s plnou vážností a námahou, práce naopak může být převzata proto, že jedince baví.“²³

Hra má dle Krejčířové a Langmeiera významnou úlohu v socializačním procesu dítěte. Pokud bychom chtěli celý předškolní věk jednotně označit, mohli bychom jej nazvat jako období hry. Hra se v tuto dobu stává hlavní činností dítěte. Jiné je to u kojenců, batolat a dospělých.

Hra kojence se převážně omezuje na procvičování pohybů s vlastním tělem nebo s jednoduchými předměty. Stejně tak hra batolete má spíše převažující ráz (předcvičování). Někteří psychologové tuto činnost neoznačují jako hru, ale jako experimentaci.

I hra dospělých má jiný charakter, stojí jako oddechová aktivita v pozadí vážného pracovního zaměstnání. Bohatě rozrůzněná a intenzivní hra je tedy nejtypičtější pro období předškolního věku.²⁴

²² KOŽÁTKOVÁ S., *Hry v mateřské škole v teorii a praxi*, s. 14.

²³ KREJČÍKOVÁ D., LANGMEIER J., *Vývojová psychologie*, s. 100.

²⁴ KREJČÍKOVÁ D., LANGMEIER J., *Vývojová psychologie*, s. 100 – volná citace.

Znaky hry

Dle Kořátkové pro nás mohou být základní znaky hry určitými pozorovacími vodítky. Významné znaky, jež se ve hře projevují, jsou:

- Spontánnost
- Zaujetí
- Radost
- Tvořivost
- Fantazie
- Opakování
- Přijetí role²⁵

Rozdělení her

Funkční hry – jejich náplň spočívá v procvičování a rozvíjení orgánů vlastního těla a jeho senzomotorických funkcí.

Manipulační hry – jejich obsahem je zacházení s předměty, např. trhání, mačkání.

Napodobivé hry – imitují dílčí úkony nebo činnosti, které dítě odpozorovalo u druhých.

Úlohové hry – dítě při nich neimituje pouze jednotlivé činnosti, nýbrž jejich celý soubor.

Konstruktivní hry – vytváření nového výtvoru z určitého materiálu, např. modelování, skládání, vystřihování.

Pohybové a hudebně - pohybové – provádění složitých lokomočních pohybů.

²⁵ KOŘÁTKOVÁ S., *Hry v mateřské škole v teorii a praxi*, s. 19.

Receptivní hry – dítě přijímá určité podněty, vyvolávající v něm různé představy a citovou odezvu, např. prohlížení, sledování, naslouchání.

Skupinové hry s pravidly – jsou řízené přesně stanovenými pravidly. Mají za cíl vést dítě k sebekontrolě a uvědomělé kázní.

Didaktické hry – jsou záměrně vytvářeny s cílem rozvíjet poznávací procesy, vědomosti a duševní schopnosti dítěte. Je to vlastně cílevědomě navozované a řízené učení hrou.²⁶

3.5 HRY V PŘÍRODĚ

Hry v přírodě, stejně jako ostatní hry, přináší svým účastníkům především prožitek, pocit radosti. Navíc hry v přírodě nám dávají možnost získávat prožitek ve spojení s přírodou. V dnešní uspěchané době začíná pobyt v přírodě být čím dál více vyhledáván všemi skupinami obyvatel. Pro děti je to mnohdy pobyt v přírodě, který jim umožní poznávat základní fungování přírody a objevovat nové poznatky, které v dřívějších dobách naši předkové už od malička znali a považovali je za samozřejmé. Zkušenosti mnoha vychovatelů a učitelů dokazují, že dnešní děti teprve v přímém styku s přírodou zjišťují, jak je příroda rozmanitá a kolik přináší možností dobrodružství. V tomto smyslu se hra v přírodě jeví jako prostředek a prostor k získávání prožitků a zkušeností.

Podle Neumanna lze nalézt hlubší smysl her v přírodě v těchto oblastech:

- Působí na emocionální a psychickou oblast.
- Dovedou ovlivnit pocity a postoje hráčů.
- Obohacují o nové zážitky a o nové zkušenosti.
- Pomáhají zvyšovat sebedůvěru a sebehodnocení.

²⁶HUBLOVÁ, P., Didaktická hra a její význam ve vyučování. 2011 [online]. [cit. 2014-09-08]. Dostupné z www.clanky.rvp.cz/clanek/o/z/13271/DIDAKTICKA-HRA-A-JEJI-VYZNAM-VE-VYUCOVANI.html/

- Přinášejí potěšení z vlastní existence.
- Jsou významným prostředkem pro rozvoj sociálních vztahů.
- Budují důvěru k ostatním lidem, učí ohleduplnosti a odpovědnosti.
- Podporují komunikaci a spolupráci.
- Rozvíjejí psychomotoriku, tělesné schopnosti a zvyšují tělesnou kondici.
- Otvírají příležitosti k získávání prožitku ve spojení s přírodou.

Lze shrnout, že ve hře lidé nacházejí sami sebe. Hra je formou aktivního odpočinku a děti v ní uvolní přebytečnou energii, projevuje se v ní radost ze života. Pocit radosti je jedním z průvodních jevů hry, který nám přináší do života novou kvalitu. Radost a smích jsou základními prvky úspěšných her v přírodě. Současně lze konstatovat, že hry v přírodě jsou určitým způsobem také výchovným prvkem, založeným právě na prožitku. Jsou zaměřeny na sebepoznávání, na rozvoj sociálních vztahů. Vedle fyzické činnosti zahrnují i sebehodnocení, hodnocení sociálních vztahů, mohou pomoci odbourávání různých bariér, budují psychickou odolnost, sebevědomí a sebedůvěru. Proto, aby hra v přírodě mohla být výchovným prvkem, musí splňovat určité podmínky. V první řadě je to zajištění bezpečnosti účastníků a nejde jen o fyzickou bezpečnost, ale také o emoční a sociální. Dále je třeba, aby všichni účastníci hry měli stejné šance na úspěch, aby pohybové aktivity byly propojené s činnostmi vyžadujícími přemýšlení. Hra musí také být vybrána s ohledem na složení skupiny. Základem je navození situací, které účastníci musí zvládnout. Musí spoléhat na své vlastní tělesné a duševní síly a současně získávají zkušenost, že v určitých situacích se sotva lze obejít bez spolupráce ostatních. Zjištěním účastníků hry pak je, že zvládnou více, než si myslí. Prostřednictvím zvládnutí problémových situací nacházejí nové možnosti řešení různých životních situací, naučí se přijímat odpovědnost za svá rozhodnutí, obhájit si svůj postoj. Obecně je možné konstatovat, že při hrách v přírodě dochází k určitým změnám, především ve vztahu k sobě, ve způsobu vyrovnání se s výzvou hry, dále ve vztahu k ostatním lidem, ve způsobu spolupráce, výměně informací, společném rozhodování, a v neposlední řadě ve vztahu k prostředí, kdy aktivně objevuje svět

přírody.

Rozdělení her v přírodě

V literatuře existuje mnoho přístupů k dělení her v přírodě. Nejvhodnější dělení pro hry v přírodě pro potřeby škol v přírodě se jeví podle Neumana.

- Seznamovací hry
- Zahřívací a kontaktní hry
- Hrátky a zábavné soutěžení
- Hry na důvěru
- Iniciativní a týmové hry
- Hry na rozvoj komunikace a spolupráce
- Ekohry
- Hry a cvičení v přírodě
- Závěrečné hry a rituály
- Hry pro reflexi a závěrečné hodnocení

3.5.1 Seznamovací hry

Tyto hry využíváme v situacích, kdy se sejde skupina dětí, které se dříve neznaly. K tomu, aby se poznaly nenuceným způsobem, slouží právě seznamovací hry. Jsou první fází zahájení akce, mají jednoduchá pravidla, nevyžadují mnoho pomůcek a většinou se hry zúčastní i vedoucí. Tyto hry postupně vtahují do děje všechny účastníky, postupně se účastníci zbavují počátečního ostychu. Je třeba, aby zvolené činnosti u nikoho nevyvolaly nepříjemné pocity. Mezi nejčastěji používané patří hry na jména, které slouží k rychlému poznání účastníků. Konkrétní příklady her jsou uvedeny v příloze této práce.

3.5.2 Zahřívací a kontaktní hry

Cílem těchto her je dostat do pohybu všechny účastníky. Hry mají jednoduchý děj, jsou uvolňující. Současně plní další důležité úkoly jako je příprava oběhové soustavy na následující výkon, zlepšují připravenost organismu k náročnějším koordinačním činnostem, navozují optimální podmínky pro psychickou výkonnost, jsou prostředkem jak zabránit zranění. Cvičení jsou aktivní a pasivní a hráči se zapojují dobrovolně, nikdo se nesmí ke hře nutit. Účastníci se musí o sebe navzájem zajímat, musí mít ze hry radost. Zahřívací a kontaktní hry slouží k hlubšímu poznání účastníků, většinou se zařazují v prvních dnech pobytu v přírodě. Příklady her jsou uvedeny v příloze této práce

3.5.3 Hrátky a zábavné soutěžení

Je obtížné zařadit všechny hry do určité kategorie, mnohdy záleží na vedoucím, jak hru pojme a potom jedna hra může sloužit jako zahřívací a současně jako zábavné soutěžení. Lze sem zahrnout hry na šikovnost a zručnost a také se jedná o hry, které lze zařadit na začátek, v průběhu či na konci akce. Používáme netradiční pomůcky, převládají zábavné prvky. Často se z jednotlivých her samovolně vytvoří celý seriál či víceboj. Rovněž jsem lze zařadit různé modifikace sportovních her (kopaná naruby, golf jinak, lakros apod.). Stejně jako u předchozích her jsou příklady uvedené v příloze.

3.5.4 Hry na důvěru

Vybudování důvěry k někomu je v běžném životě proces, který trvá měsíce až roky. Při organizovaném pobytu v přírodě se pro rozvoj důvěry používají speciální hry. Tyto hry potom pomáhají připravit na rizika a jiné neobvyklé situace a zvyšují odvahu jednotlivce. Hry na důvěru rozvíjejí i odpovědnost, rozhodnost a sebejistotu. Je dobré vždy po absolvování hry si sdělit zážitky, pocity, protože i to napomáhá rozvoji důvěry. V příloze jsou uvedeny hry, které se používají nejčastěji. I zde je široké pole možností, jak hry obměnit, záleží na fantazii vedoucího.

3.5.5 Iniciativní a týmové hry

Málokterá činnost v životě se obejde bez vzájemné spolupráce, bez výměny informací či tvořivé práce. Podstatou této skupiny her je předložení problému, který by měl být vyřešen. Většina her je připravena tak, že jedinec nemůže předložený problém vyřešit, musí nastoupit skupina. K vyřešení vede většinou několik cest, a je na týmu, jakou cestu zvolí. Tím dochází k výměně názorů a jejich obhajobě. Postupně dochází k návrhům, jak řešit problém, objevují se nové a nové nápady. Často řešení prochází procesem pokus-omyl. I tyto hry jsou uvedeny v příloze.

3.5.6 Hry na rozvoj komunikace a spolupráce

Jedná se o hry, které vyžadují komunikaci bez použití řeči. Skupina tedy musí hledat řešení pomocí neobvyklé komunikace. Při tom si uvědomíme význam našich smyslů. Dosažení cíle hry není možné bez vzájemné spolupráce a podpory. U této skupiny her je třeba dodržovat určité zásady jako je správné uvedení hry, určení času pro plánování, zajištění dostatečné doby pro realizaci. V příloze jsou uvedeny příklady her, které je možné obměňovat.

3.5.7 Ekohry

Ekohry vytvářejí v přírodním prostředí atmosféru bližšího porozumění přírodě. V současné době existuje množství naučných stezek, které lze k této kategorii her využít. Hry jsou zaměřeny na vnímání částí přírody, Hry nejsou většinou dlouhé a obsahují poměrně jednoduché činnosti a přitom vznikají zajímavé objevy. Hry jsou většinou bezpečné, je ale třeba jim dát potřebný čas. Jejich příklady jsou opět v příloze.

3.5.8 Hry a cvičení v přírodě

Hry se v poslední době stěhují do umělých areálů, speciálních center nebo do hal. Jsou do této kategorie zařazeny hry, které nelze zařadit do jiných kategorií. Patří sem hry na louce, v lese, či v noční přírodě. Jejich technická náročnost je malá a jejich rozmanitost velká. Patří sem hry na hledání pokladu, stíhací hry, noční hry, orientační hry, taktické hry. U těchto her se klade důraz na rozvoj pohybových schopností (rychlosti, síly, vytrvalosti, obratnosti). Účastníci této kategorie her si vyzkouší šplh,

běh, házení, plížení, překonávání překážek. Hry většinou probíhají formou soutěží mezi dvěma skupinami, družstvy. Výhodou této skupiny her je možnost jejich vzájemné kombinace. Základní hry jsou opět zmíněny v příloze.

3.5.9 Závěrečné hry a ceremoniály

V závěru každé akce nesmí chybět určitá forma zakončení. Tyto hry lze tematicky rozdělit do několika skupin. První skupinou jsou cvičení beze slov, jen se zvuky a pomocí pantomimy. Druhou skupinou jsou diskuzní a komunikační hry. Třetí skupinou jsou týmové hry, které svou náplní předznamenávají konec pobytu v přírodě. Čtvrtým okruhem jsou meditativní shromáždění s pomocí hudby, světla. Pátou skupinou je modifikace divadla či dramatického představení, zde vyžaduje příprava více času. Šestým okruhem jsou výtvarné hry s tématem právě končícího pobytu. Sedmou a zvláštní kategorií jsou tzv. osamělé pobyty, které vyžadují velké odhodlání účastníků. Posledním okruhem jsou tradiční táborové ohně. V každém případě tato kategorie her by měla být aktivitou účastníků pobytu, nikoli jejich organizátorů.

3.5.10 Hry pro reflexi a hodnocení

Používáme klasickou diskuzi, dotazníky. Dále lze použít výtvarného hodnocení nebo průzkumu. K dotazníkům je pak třeba mít určitou škálu hodnocení. Výjimečně lze za pomoci techniky využít i video záznamů či fotografií. To opět bude záležet na kreativitě vedoucích

Jako zvláštní kategorii her lze označit orientační hry v přírodě.

3.6 SPORTY V PŘÍRODĚ

Sporty v přírodě – horolezectví, orientační běh, silniční cyklistika, cyklokros, horská kola, vodní slalom a sjezd, plavání, lukostřelba, rychlochůze, přespolní běh, běhy do vrchů, triatlon, badminton, softbal, lakros, badminton, fotbal, volejbal, floorbal.

Turistika – pěší, vodní, cykloturistika.

Rekreace v přírodě – procházky, houbaření, rybářství, myslivost, sběr lesních plodů.

Cvičení v přírodě – rytmická chůze, běhy, skoky a poskoky, šplhy, hody, protahování, gymnastické cvičení, cvičení kloubní pohyblivosti, jóga, strečink, tanec.

Hry v přírodě – iniciativní hry, lanové aktivity, drobné pohybové hry, hry úpolové, závody jednotlivců či skupin.

Tábornická a zálesácká praxe – lasování, uzlování, řemeslné praxe, lov, průzkumnictví, pozorování přírody, překonávání překážek, předávání zpráv.²⁷

3.7 SPORTOVNÍ HRY

„Pojmy hra a sport jsou mimořádně mnohoznačné a mnohdy se překrývají. Hra je trvalým průvodním znakem lidského konání. Proto též biologické označení homo sapiens bývá občas ze sociálně – psychologického pohledu nahrazováno výrazem homo ludens (ludus = hra). Konečně také pojem sport označoval původně především hru a zábavu spojenou s pohybem.“²⁸

Sportovní hry jsou dle Táborského vyhraněnou skupinou sportovního odvětví. Hlavním rozdílem těchto her je oproti ostatním utkání dvou soupeřů (jednotlivci, dvojice, družstva), kdy soupeři soutěží o jeden předmět (míč, disk, kruh). Jde o hry soutěživé.²⁹

Rozdělení sportovních her:

²⁷ HANUŠ R., *Zážitkové pedagogické učení*, s. 111.

²⁸ TÁBORSKÝ F., *Sportovní hry: sporty známé i neznámé. Základní pravidla - organizace - historie*, s. 9.

²⁹ TÁBORSKÝ F., *Sportovní hry: sporty známé i neznámé. Základní pravidla - organizace - historie*, s. 7.

- „Jedním z kritérií třídění může být to, zda jsou hrací plochy obou soupeřů společné, nebo oddělené. Rozlišují se tak sportovní hry invazní (např. lední hokej, lakros) a neinvazní (např. tenis, badminton).
- Jiným kritériem se může stát počet hráčů u každého ze soupeřů: sportovní hry individuální (např. singly ve stolním tenise nebo squashu), párové (např. čtyřhra v tenise nebo kolová) a týmová (např. pozemní hokej, baseball).
- Dalším hlediskem je hlavní způsob pohybu hráčů: přirozený pohyb bez pomocných prostředků (převážná většina sportovních her), pohyb ve vodě (podvodní hokej), využití sportovní výzbroje (lední hokej), využití živých (kůň) nebo neživých (kolo, kajak) dopravních prostředků.“³⁰

3.8 FYZICKÁ KONDICE DNEŠNÍCH DĚTÍ A MOŽNOST JEJÍ NÁPRAVY

Styl mnoha dnešních, mladých lidí, je plná televize, počítačových her a rychlého občerstvení. Dřívější doba, kdy děti trávily čas venku s kamarády je nahrazena sedavým životním stylem mnoha dětí. Tento životní styl způsobil, že máme národ fyzicky neschopných dětí, které mají špatnou fyzickou kondici a nevědí, jak tuto situaci zlepšit. Na zlepšení této situace mají pedagogové možnost pokusit se o změny, vedoucí ke zdraví a obohacení jejich života. Důležitá je motivace dětí, aby o tělesnou i duševní zdatnost pečovaly. Správnou motivací je ukázat dětem, že cvičení může být zábavné a prospěšné.³¹

V hodinách tělesné výchovy sledujeme čtyři základní komponenty:

- Výkonnost oběhového a dýchacího systému.
- Svalovou sílu.

³⁰ TÁBORSKÝ F., *Sportovní hry: sporty známé i neznámé. Základní pravidla - organizace - historie*, s. 7.

³¹ KOLEKTIV AUTORŮ, *85 her pro zlepšení kondice dětí*, s. 7 – volná citace.

- Svalovou vytrvalost.
- Ohebnost.

Výkonnost oběhového a dýchacího systému

„Zvyšováním výkonnosti zlepšujeme funkci kardiorespiračního systému, zejména srdce, plic a cév v průběhu cvičení a po něm. Je-li kardiovaskulární systém účinnější, tělo je schopno pracovat déle a intenzivněji. Srdce je výkonnější a plíce a cévy rozvádějí kyslík po celém těle. Budou-li se děti pravidelně věnovat kardiorespiračnímu programu, budou silnější a energičtější. Zjistí, že dokážou pracovat a hrát si déle, aniž by se unavily.“³²

Pro zvyšování výkonnosti oběhového a dýchacího systému je vhodné aerobní cvičení. Vždy začínáme nízkou intenzitou.

Svalová síla

Svalová síla: „Svalovou sílu měříme jako sílu, kterou vyvíjí sval proti odporu.“

Svalovou sílu děti každý den využívají ke zvládnutí nároků kladených na jejich tělo. Svalová síla umožňuje zachovat správné držení těla, nosit předměty, zlepšit výkon v hrách a sportech. Pokud chceme svaly posílit, musíme je zatěžovat. Důležitá je pravidelnost. I v posílení musíme postupovat od nižšího zatížení k většímu.

Svalová vytrvalost

„Svalová vytrvalost je schopnost svalu se stahovat a uvolňovat po dlouhou dobu, aniž by se unavil.“

Děti jsou neustále v pohybu, potřebují, aby jejich svaly dlouho vydržely. S touto vytrvalostí se mohou děti zúčastnit např. Aerobiku, tance, bruslení, pěší turistiky, běhu na běžkách, plavání. Pokud chceme u dětí zlepšit např. Vytrvalost při běhu, můžeme jim ukázat svaly, které „pracují“ když běháme.

Ohebnost

³² KOLEKTIV AUTORŮ, *85 her pro zlepšení kondice dětí*, s. 9.

„Ohebnost se týká pohyblivosti kloubů a jeho okolních svalů. Čím větší je rozsah pohybu, tím více se stahují nebo napínají svaly, šlachy a vazivo náležející ke kloubu.“

Ohebnost je pro každodenní činnost nezbytná, už kvůli předcházení zranění, nebo udržování celkového zdraví. Ohebnost se udržuje protahovacími cviky, které postupně napínají sval až za jeho normální klidovou délku.³³

3.9 PŘÍRODA

Pro člověka je pobyt v přírodě potřebný. Přestože je člověk tvor společenský, svým původem je součástí přírody, proto je pro něj pobyt v přírodě tak důležitý. „Někteří přísní ochránci přírody by lidem a zvláště dětským oddílům nejraději vůbec zakázali přístup do lesů. Podařilo se jim prosadit zákaz volného táboření, v některých oblastech není dovoleno opustit vyšlapané cesty, oheň smí být rozdělován jen na vyhrazených tábořištích (která však v některých krajích prakticky vůbec neexistují)“³⁴

Paradoxně však není největším nepřítelem dítě, ale celá společnost. Zásahy průmyslové výstavby, skladovacích hal, dopravní sítě, nových obytných satelitních městeček a dalších staveb zabírá stále větší plochu. Mizí louky, pole, meze, lesíky na úkor rozrůstajících se potřeb člověka. Ale potřebujeme skutečně právě tohle? Není důležitější čistá příroda, kde člověk nabere sílu a energii? Podle Zapletala hry v přírodě kromě relaxace slouží i k uvolnění agresivity, vybití bojového pudu a destruktivních sklónů.³⁵

V porovnání s počítačovými hrami probíhá v přírodním prostředí toto uvolnění přímo, nikoli prostřednictvím virtuální reality a je tedy pro vývoj jedince o mnoho cennější.

„Na rozdíl od tělocvičen a hřišť, které bývají obvykle v městském prostředí, zamořeném mikroskopickými prachovými částicemi, jsou louky a lesy čistší. Pokud to není v krajině těžce postižené průmyslovými exhalacemi, dýcháme v lese vzduch s bohatším obsahem kyslíku, provoněný pryskyřicí a jehličím. Podlaha v tělocvičně a povrch

³³ KOLEKTIV AUTORŮ, *85 her pro zlepšení kondice dětí*, s. 13.

³⁴ ZAPLETAL M., *Hry v přírodě*, s. 23.

³⁵ ZAPLETAL M., *Hry v přírodě*, s. 14 – volná citace.

většiny hřišť jsou tvrdé, příliš hladké, což má nepříznivý vliv na klouby, chodidla našlapují stále stejně, ale na louce a v lese drobné nerovnosti nutí k činnosti různé svaly.³⁶

Tedy i ze zdravotního hlediska je pro lidské tělo přírodní prostředí důležité. Navíc pro dětský organizmus, který není plně vyvinutý, je pohyb vhodnější, lépe se vyvíjí ploska chodidla, je menší zátěž na klouby, do pohybu se zapojuje více svalů. Je dobré zmínit i rozmanitost přírodního prostředí. „Les plný houštin, skalek, strání, zarostlých roklí poskytuje příležitost k novému typu her.“³⁷ Pro dítě, které les objevuje, je to prostředí plné překvapení zdrojem poznání, rozvoje tělesné obratnosti, možností k řešení problémů, překonávání překážek – aktivizuje veškeré stránky osobnosti a dále je rozvíjí.

3.9.1 Vztah člověka s přírodou

Člověk je součástí přírody, ale opravdu jen její součást. Z historického hlediska se vztah člověka k přírodě měnil. Můžeme zde najít tři postoje člověka k životnímu prostředí.

Pojetí antropocentrické – v tomto pojetí je člověk v pozici pána přírody, kterou chápeme jako nekonečné biologické zásoby. Antropocentrismus (z řeckých slov anthrōpos = člověk a kentron = střed) je typické pro sebestředné myšlení člověka.

Pojetí biocentrické – toto pojetí odsouvá člověka z pozice pána přírody. Člověk je zde chápán jako nedělitelná součást přírody. Nerozlišují se zde živočichové pro člověka škodlivé a užitečné, ale respektuje se jejich právo na život.

Pojetí bio – regionální – je zde spojen životní prostor člověka s biocentrickým přístupem k přírodě. Znamená to, že člověk si svůj majetek ochraňuje a neznečišťuje. Pokud se ale vypraví „mimo domov“, je mu často lhostejné, kam odpadky zahodí.³⁸

³⁶ ZAPLETAL M., *Hry v přírodě*, s. 14.

³⁷ ZAPLETAL M., *Hry v přírodě*, s. 13.

³⁸ ŠÍMÍK O., *Základy seznamování s přírodou a společností*, s. 66.

3.9.2 Vycházka do lesa a její význam

Dle Šimíka má vycházka na děti pozitivní vliv, je pro ně nejen příjemná (ať už pocitově, nebo čistým ovzduším), ale má i velký výchovně – vzdělávací charakter. Učitel může při vycházce děti seznámit s prostředím lesa, s přírodninami. Děti si více v přírodě zapamatují, když jí zažijí. Naučí se také správnému chování k přírodě. Osvojí si také základní pravidla chování v lese:

- „Mluv tiše, ať příliš nerušíš obyvatele lesa.
- Chod' po chodníčkách, pokud nemusíš jít jinudy, tak ušetříš mnoho rostlin.
- Nechej růst květiny. Když si ji utrhneš do vázy, za pár dní ti zvadne, když jí necháš, bude ti zde růst každý rok.
- Odpadky si odnes s sebou a vyhod' do koše, určitě by se ti nelíbilo, kdyby k tobě domů návštěva přinesla odpadky a nechala je tam.
- Opouštěj les takový, jaký byl, když jsi do něho vstoupil. Zase tě rád přivítá.³⁹

3.10 ŠKOLA V PŘÍRODĚ

3.10.1 Historie pohybu člověka v přírodě

Člověk se již dlouhá tisíciletí vyvíjí v přírodě a jeho současnost i budoucnost je s ní neodlučitelně spjatá.

S vývojem lidské společnosti a kultury se měnil i vztah člověka k přírodě. Tyto vztahy můžeme rozdělit do dvou období:

- Období přirozeného životního prostředí člověka.
- Období odcizení člověka od přirozeného životního prostředí.

³⁹ ŠIMÍK O., *Základy seznamování s přírodou a společností*, s. 66.

Období přirozeného životního prostředí člověka

V tomto období jde o snahu člověka přírodu ovládnout, podmanit, využívat pro své potřeby. Člověk je vybaven schopností inteligence a adaptability. Díky těmto schopnostem získávali naši prapředkové zkušenosti, vědomosti a dovednosti, které jim pomáhali přežít.

Z primitivního člověka – sběrače se stává člověk – lovec. Z nejnovějších zdrojů víme, že „první lidé“ byli mnohem vyspělejší, než se předpokládalo. V době kamenné tito lidé udělali velký pokrok. Jejich největší pokrok byla prvotní zemědělská činnost, která umožnila vytvoření společnosti lidí. Zemědělci začali cíleně pěstovat jedlé rostliny, místo aby se spoléhali na to, co vyrostlo v přírodě. Dále nahradili lov chovem zvířat. Kolem 5. tisíciletí př. n. l. Začala vznikat první města. Člověk se postupně učil zpracovávat suroviny (např. Bronz, železo), ze kterého začali vyrábět různé nástroje, zbraně, apod. Postupem času došlo i k obchodování.

V období starověku vznikaly nové civilizace, které byly vysoce kulturní. Můžeme mezi ně řadit např. Mezopotánii, Egypt, Malou Asii, Indii, Čínu, starověké Řecko, starověký Řím.

V období středověku dochází ke stěhování národů. K nejdůležitějším složkám v tomto období patřilo zemědělství. Osidlování zajišťovalo bezprostřední styk s přírodou. Čilá obchodní činnost, postupný rozvoj řemesel, technické a technologické objevy, růst vzdělanosti umožnily vzniku průmyslu. Dochází k převodu pracovních sil od zemědělství k průmyslu. Toto období trvá až do našeho století.

Období odcizení člověka od přirozeného životního prostředí

V tomto období formování vztahu člověka k přírodě neovlivňuje jen kultura a významné osobnosti. Ty vytvářejí filozoficko – myšlenkový základ. Ale historický vývoj dal vzniknout několika základním zdrojům výchovy a pohybu v přírodě. Některé byly pouhým pokusem, jiné ovlivnily celou oblast výchovy. V období renesance vznikl pokus výchovy v přírodě. Tento pokus provedl italský renesanční myslitel, humanista, pedagog a jeden z největších „učitelů života“ Vittorino Ramboldini de Feltre

(1378 – 1446), který si povšiml dopadu života ve městě na člověka. Odhalil jeho nepříznivý dopad na život člověka a přivedl společnost k hledání nového vztahu člověka k přírodě. Za své zásluhy ve výchově byl nazýván pater omnis humanitatis (otec celého lidstva). Feltre jako první uskutečnil myšlenku školy v přírodě. Školu postavil do čistého, přírodního prostředí na břehu jezera a zde své svěřence vychovával. Škola byla nazývána „La casa ciogosa“ (dům radosti). Staví výchovu na skromnosti, otužování a tělesných cvičení.⁴⁰

Dalším představitelem výchovy v přírodě byl Johann Bernhard Basedow (1723 – 1790). Byl zakladatelem výchovného hnutí Filantropismus vycházející z Rousseauovy myšlenky „že člověk je od přírody dobrý a má – li se člověk volně a přirozeně vyvíjet, je potřeba styku s přírodou, chodit do přírody, promýšlet vlastní názory a cvičit tělo – jen takto lze docílit souměrného vývoje ducha i těla.“ Basedow zavádí do výchovy povinnou tělesnou výchovu. A uskutečňuje první tábory mládeže ve volné přírodě.

Basedowův žák Christian Gotthilf Salzmann (1744 – 1811) zakládá první „školu v lesích“, která setrvává až do konce devatenáctého století.⁴¹

3.10.2 Škola v přírodě v České republice

Historie školy v přírodě v České republice sahá až do období první republiky. Inspirací nám bylo zahraniční školství.

Zásluhu na rozvoji škol v přírodě měl nejvíce F. Hrušák, olomoucký ředitel. Hrušák na měsíc přesunul svoji školu do prozatímní budovy v blízkosti lesa. Žáci zde trávili svůj čas cvičením, učením, koupáním a hrou v přírodě.

V šedesátých až osmdesátých letech podporoval školy v přírodě převážně stát. Bylo vystaveno mnoho budov, sloužících k pořádání letních škol v přírodě. Tyto budovy měly kapacitu až pro sto žáků. Trvání školy v přírodě bylo převážně tři týdny.⁴²

⁴⁰ HANUŠ R., JIRÁSEK I., *Výchova v přírodě*, s. 7 - 24.

⁴¹ HANUŠ., JIRÁSEK I., *Výchova v přírodě*, s. 25 - 30

⁴² WORM M., *Realizace vybraných zdravotních pohybových aktivit na letní škole v přírodě v Jeseníkách se zaměřením na základní školy praktické* – diplomová práce, s. 7 – volná citace.

Dle Králíčka jsou školy v přírodě školské zotavovací zařízení, sloužící k ozdravování, rekreaci a výchovně – vzdělávací funkci. Školy v přírodě se začaly rozvíjet od roku 1949.

Prvních patnáct let pracovali pedagogové jen na základě metodických školení. V roce 1964 vydalo Slovenské pedagogické nakladatelství první metodickou příručku „Škola v přírodě“.⁴³

„4. června 1976 schválilo předsednictví ÚV KSČ školám v přírodě úkoly a cíle:

Na upevnění zdraví a fyzické zdatnosti dětí žijících ve velkých městech a průmyslových oblastech zřizují se školy v přírodě. Kromě vyučování a společné přípravy dětí na vyučování organizují různé tělovýchovné, sportovní, turistické a zájmové činnosti ve zdravotně příznivém prostředí.“⁴⁴

3.10.3 Škola v přírodě v současnosti

„V posledních letech se ukazuje, že stále se zhoršující životní prostředí ovlivňuje zdravotní stav všech jedinců. Zejména mezi dětmi přibývá alergiků, dětí se sníženou imunitou, náchylných k nemocím. Ovlivnit životní prostředí, ve kterém žijí a vyrůstají naše děti, můžeme jen velmi málo. Je to proces velmi zdlouhavý, dlouhodobý. Naštěstí ještě existují místa, jejichž životní prostředí není zatíženo hlukem, smogem a nejrůznějšími škodlivinami. Právě taková místa jsou vhodná pro pořádání zotavovacích akcí pro děti, mezi něž můžeme počítat také školy v přírodě.“⁴⁵

Pro mnoho lidí znamená škola v přírodě pouze rekreaci žáků i učitelů. Skutečnost je však jiná – škola v přírodě představuje jakousi formu další výchovy a vzdělávání ve škole. Ve škole v přírodě lze prostřednictvím aktivního pohybu ve zdravém prostředí uskutečnit plnohodnotné vyučování a navazovat přitom na práci ve škole.

Velké nároky jsou kladené i na samotné učitele, kteří se na školu v přírodě musí nejen

⁴³ KRÁLÍČEK J., *Škola v přírodě*, s. 11 – volná citace.

⁴⁴ KRÁLÍČEK J., *Škola v přírodě*, s. 12 – volná citace.

⁴⁵ UHERKOVÁ L., *Zimní škola v přírodě jako součást vzdělávacího programu na 1. stupni základní školy* – diplomová práce, s. 22.

důkladně připravit, ale také se obeznámit s mnoha právními předpisy a vyhláškami.⁴⁶

3.10.4 Důvody pořádání škol v přírodě

Důvodem pro pořádání školy v přírodě jsou převážně zdravotní i výchovně – vzdělávací.

Zdravotní význam spočívá především v pohybu žáků ve zdravém životním prostředí, rozvíjí tělesnou kondici a otužují se. Díky aktivnímu pohybu zvyšují také tělesno zdatnost. Navíc si i po psychické stránce odpočinou od všedních školních dní a odpoutají se od všedních problémů. Prožijí nové zážitky se spolužáky.

Vzdělávací význam tkví především v poznání nového prostředí. Žáci si prohlubují informace o přírodních krásách. Žáci se také nenucenou formou seznamují s přírodou a chování k ní.⁴⁷

„Z hlediska výchovného - škola v přírodě vytváří situace, ve kterých lze intenzivně působit na rozvoj dítěte. Každé dítě by mělo zažívat pocitu uplatnění a úspěchu. Výběrem aktivit a širokou nabídkou činností přispíváme k uspokojení sociálních potřeb, rozvíjíme tvořivost a podporujeme samostatnost. Pokud se na škole v přírodě sejdou děti z různých ročníků, není na škodu je alespoň při některých činnostech promíchat. Učí se tak vzájemné pomoci a toleranci. Dobrovolná účast na některých činnostech, je to, že dítě „může, ale nemusí“, přispívá k jeho psychické pohodě.“⁴⁸

Worm ve své diplomové práci uvádí rozdělení důvodů pro pořádání škol v přírodě na zdravotně – hygienické, výchovně – psychologické a ekologické důvody.

⁴⁶ UHERKOVÁ L., *Zimní škola v přírodě jako součást vzdělávacího programu na 1. stupni základní školy* – diplomová práce, s. 22 – volná citace.

⁴⁷ UHERKOVÁ L., *Zimní škola v přírodě jako součást vzdělávacího programu na 1. stupni základní školy* – diplomová práce, s. 24 – volná citace.

⁴⁸ UHERKOVÁ L., *Zimní škola v přírodě jako součást vzdělávacího programu na 1. stupni základní školy* – diplomová práce, s. 25 – volná citace

- **„Zdravotně – hygienické důvody** – příroda příznivě působí na zdraví žáků. Program je zaměřený na sportovní, pohybové, zdravotní a kulturně – vzdělávací.⁴⁹
- **Výchovně – psychologické důvody** – pedagog má možnost poznat charakterové vlastnosti žáků a jejich přirozené chování. Škola v přírodě může také pomoci k lepšímu poutu mezi učitelem a žáky i žáky mezi sebou..
- **Ekologické důvody** – ve škole v přírodě je jedinečná možnost seznámit dítě s přírodou a vytvoření správného návyku chování k ní.⁵⁰

3.10.5 Legislativa škol v přírodě

„V první řadě je třeba se seznámit s legislativními podmínkami pro pořádání škol v přírodě. V roce 2005 došlo v oblasti školství k několika legislativním změnám, z nichž některé se dotýkají také škol v přírodě. Nejvýznamnější změnou je zrušení vyhlášky MŠMT ČR č. 303/ 1996 Sb., která přímo řešila vysílání dětí, pobyt a stravování dětí a žáků na škole v přírodě.“⁵¹

Podmínky pro řízení, organizaci a pobyt dětí ve škole v přírodě upravují vyhlášky a paragrafy níže uvedených zákonů:

Zákon č. 258/2000 Sb. o ochraně veřejného zdraví. Definiuje základní povinnosti provozovatelů zotavovacích akcí.⁵²

Vyhláška MZ ČR č. 106/2001 Sb., o hygienických požadavcích na zotavovací akce pro děti byla novelizována vyhláškou č. 148/2004 Sb.⁵³

Vyhláška MZ ČR č. 137/2004 Sb., pojednává o hygienických požadavcích na stravovací služby a o zásadách osobní a provozní hygieny při činnostech

⁴⁹ WORM M., *Realizace vybraných zdravotních pohybových aktivit na letní škole v přírodě v Jeseníkách se zaměřením na základní školy praktické* – diplomová práce, s.8.

⁵⁰ WORM M., *Realizace vybraných zdravotních pohybových aktivit na letní škole v přírodě v Jeseníkách se zaměřením na základní školy praktické* – diplomová práce, s.8 – volná citace.

⁵¹ UHERKOVÁ L., *Zimní škola v přírodě jako součást vzdělávacího programu na 1. stupni základní školy* – diplomová práce, s. 25.

⁵² *Zákony pro lidi* (online). 2014 (cit. 10.6.2014). Zákon 258/2000Sb. Dostupné z <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2000-258>

⁵³ *Zákony pro lidi* (online). 2014 (cit. 10.6.2014). Vyhláška MZ ČR č. 137/2004 Sb. Dostupné z <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2001-106>

epidemiologicky závažných.⁵⁴

Vyhláška MZ ČR č. 252/2004 Sb., udává požadavky na pitnou vodu a rozsah a četnost její kontroly a stanovuje hygienické limity mikrobiologických, fyzikálních, chemických a jiných ukazatelů jakosti pitné vody včetně pitné vody balené a teplé vody.⁵⁵

Vyhláška MZ ČR č. 135/2004 Sb., stanovuje hygienické požadavky na koupaliště, sauny a hygienické limity písku v pískovištích.⁵⁶

Vyhláška MZ ČR č. 464/2000 Sb., vymezuje hygienické požadavky na koupaliště, sauny a hygienické limity venkovních hracích ploch.⁵⁷

Vyhláška MZ ČR č. 6/2003 Sb., stanovuje hygienické limity chemických, fyzikálních a biologických ukazatelů pro vnitřní prostředí pobytových místností některých staveb.⁵⁸

⁵⁴ Zákony pro lidi (online). 2014 (cit. 10.6.2014). Vyhláška MZ ČR 137/2004 Sb. Dostupné z <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-137>

⁵⁵ Zákony pro lidi (online). 2014 (cit. 10.6.2014). Vyhláška MZ ČR č. 252/2004 Sb. Dostupné z <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-252>

⁵⁶ Zákony pro lidi (online). 2014 (cit. 10.6.2014). Vyhláška MZ ČR č. 135/2004 Sb. Dostupné z <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-135>

⁵⁷ Zákony pro lidi (online). 2014 (cit. 10.6.2014). Vyhláška MZ ČR č. 464/2000 Sb. Dostupné z <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2000-464>

⁵⁸ Zákony pro lidi (online). 2014 (cit. 10.6.2014). Vyhláška MZ ČR č. 6/2003 Sb. Dostupné z <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2003-6>

4. HYPOTÉZY

Stanovené hypotézy:

Hypotéza č. 1

Jako první výzkumnou otázku jsem zvolila, zda děti mají zájem o pohybové aktivity v rámci školy v přírodě. Předpokládám, že děti o pohybovou aktivitu v rámci školy v přírodě mají a rády se jich zúčastňují.

Potvrzení či vyvrácení bude prováděno prostřednictvím dotazníkového šetření a diskuze s dětmi.

Hypotéza č. 2

Domnívám se, že převážná část dětí bude mít ráda spolupráci v kolektivu.

Potvrzení či vyvrácení bude, stejně jako u předchozí otázky, prováděno prostřednictvím dotazníkového šetření a diskuzí s dětmi.

Hypotéza č. 3

Další hypotéza směřuje k otázce, zda děti vítají zařazení her do školy v přírodě.

Dle mého názoru děti mají zájem o zařazení her do škol v přírodě. Domnívám se, že hry jsou pro ně nedílnou součástí školy v přírodě.

Hypotéza č. 4

Poslední hypotéza se zabývá oblíbeností her. Jaké hry děti nejvíce zaujaly? Domnívám se, že je nejvíce zaujme hledání pokladu.

5. METODY A POSTUP PRÁCE

5.1 Výzkumný vzorek

Výzkum probíhal na čtyřech poměrně velkých školách v okrese Kladno. Jednalo se o 4. ZŠ Kladno - Norská, ZŠ Moskevská, ZŠ Ukrajinská a ZŠ Kleinerova. Všechny školy měly v době výzkumu v průměru 600 žáků. Objektem výzkumu byly tedy žáci pátých tříd těchto škol, přičemž ZŠ Moskevská měla 2 páté třídy, ZŠ Ukrajinská 3 páté třídy ZŠ Unhošť 3 páté třídy a ZŠ Kleinerova 2 páté třídy. Počet žáků v jednotlivých třídách byl následující:

ZŠ Moskevská Kladno	5.A	25 žáků
	5.B	27 žáků
ZŠ Ukrajinská Kladno	5.A	22 žáků
	5.B	25 žáků
	5.C	26 žáků
ZŠ Kleinerova Kladno	5.A	22 žáků
	5.B	24 žáků
ZŠ Unhošť	5.A	20 žáků
	5.B	21 žáků
	5.C	24 žáků

Celkem se tedy výzkumu zúčastnilo 236 žáků.

5.2 Použité metody

Při výzkumné části bylo potřeba zvolit formu, jakou bude výzkum probíhat. Po pečlivém zvážení byla vybrána forma dotazníku a částečně i diskuze. A opět následovalo zamyšlení nad otázkami, které do dotazníku zvolit tak, aby otázky děti dobře pochopily a zároveň, abychom se dozvěděli potřebné informace.

Otázky do dotazníku byly předem konzultovány s pedagogy pátých tříd a současně byl stanoven termín, kdy bude dotazník dětem předložen k vyplnění. Vzhledem k tomu, že školy v přírodě se pořádají nejčastěji na jaře, bylo i pedagogy doporučeno provést testování okamžitě po návratu dětí ze školy v přírodě. Protože děti z vybraných škol školy odjížděly na školu v přírodě v termínech po sobě následujících, byl stanoven časový harmonogram, aby mohl být dotazník dán dětem postupně.

Časový harmonogram jednotlivých škol:

ZŠ Moskevská Kladno, 5.A, 5.B

Pobyty na škole v přírodě v termínu od 14. 5.2014 do 20.5.2014

Dotazník vyplněn v termínu od 26.5.2014 do 30.5.2014

ZŠ Ukrajinská Kladno, 5.A, 5.B, 5.C

Pobyty na škole v přírodě v termínu od 20. 5.2014 do 27.5.2014

Dotazník vyplněn v termínu od 2.6.2014 do 6.6.2014

ZŠ Kleinerova Kladno, 5.A, 5.B

Pobyty na škole v přírodě v termínu od 11.6.2014 do 17.6.2014

Dotazník vyplněn v termínu od 18.6.2014 do 23.6.2014

ZŠ Unhošť, 5.A, 5.B, 5.C

Pobyty na škole v přírodě v termínu od 16.6.2014 do 22.6.2014

Dotazník vyplněn v termínu od 24.6.2014 do 27.6.2014

6. VÝZKUMNÁ ČÁST

6.1 Výzkum

U každé školy byl zvolen delší termín, tak, aby bylo možné dotazník předložit co nejvíce dětem. Nakonec se podařilo, že dotazník vyplnili všichni žáci.

Vyplňování dotazníků probíhalo přímo na konkrétní škole s tím, že s pedagogy bylo dohodnuto, že děti budou dotazník vyplňovat v menších skupinách a ne celá třída najednou tak, aby bylo snazší vysvětlení a vyplnění dotazníku. Ve většině škol byly pak děti v každé třídě rozděleny na dvě skupiny. Nejprve jim byl dotazník promítnut prostřednictvím meotaru, tak aby si ho mohly děti přečíst a současně jim byly otázky vysvětleny. V průběhu vyplňování dotazníku už se děti vesměs na nic neptaly a vyplnění jim trvalo v průměru 15 až 20 minut. Podařilo se tedy zvládnout vyplnění dotazníků s oběma skupinami dětí v průběhu jedné vyučovací hodiny. Na konci června 2012 byly k dispozici všechny dotazníky ze všech testovaných škol a mohlo být přistoupeno ke zpracování a vyhodnocení dotazníků.

Otázky použité v dotazníku:

Otázka č. 1: Byl jsi rád, že jedete se třídou na školu v přírodě?

Otázka č. 2: Hráli jste hry na škole v přírodě?

Otázka č. 3: Bavily tě více hry v místnosti nebo venku?

Otázka č. 4: Bavily tě soutěže v družstvech?

Otázka č. 5: Bavily tě soutěže, kde jsi závodil sám za sebe?

Otázka č. 6: Líbila se ti hra: 6a - Hledání pokladu, 6b - Vybíjená, 6c - Slepá bába, 6d - Přetahování lana, 6e - Překonávání překážek, 6f - Rybář a rybičky, 6g - Štafetové závody, 6h - Chůze po kládě, 6ch - Hledání „Co do lesa nepatří“, 6i - Táborový oheň.

Otázka č. 7: Chtěl bys, aby se hrálo více her v přírodě?

Otázka č. 8: Máš možnost hrát hry venku i jinde, než se školou?

6.2 Vyhodnocení jednotlivých otázek

Při zpracování a vyhodnocování dotazníků bylo postupováno tak, že nejdříve byly vyhodnoceny jednotlivé třídy, pak byly provedeny součty dat u jednotlivých tříd a škol. Poté byla sečtena všechna čísla tak, aby byl jasný výsledek. Z tohoto pohledu se zdálo jako nejvhodnější a nejvíce přehledné vytvořit tabulku, do které budou údaje zaznamenávány.

Velmi překvapující bylo zjištění, že převážná většina dětí odpověděla na většinu otázek kladně. Očekáváno bylo, že děti z malého města (z Unhošti) budou mít více kladných odpovědí na otázky týkající se ochrany přírody (otázky 6ch, 6i). S podivem však bylo zjištěno, že hry a činnosti přímo spjaté s přírodou (např. táborák – hra „Co do lesa nepatří“) více zaujaly kladenské děti.

6.2.1 Vyhodnocení dotazníků – jednotlivé školy

Tabulka č. 1 – Vyhodnocení ZŠ Moskevská, ZŠ Unhošť

Č.otázký	ZŠ Moskevská				ZŠ Unhošť					
	5A		5B		5A		5B		5C	
	ANO	NE	ANO	NE	ANO	NE	ANO	NE	ANO	NE
1.	22	3	26	1	20	0	20	1	23	1
2.	25	0	26	1	20	0	21	0	24	0
3.	20	5	23	4	20	0	18	3	20	4
4.	23	2	25	2	19	1	20	1	23	1
5.	23	2	26	1	18	2	17	4	22	2
6a.	20	5	24	3	17	3	19	2	21	3
6b	21	4	25	2	18	2	18	3	20	4
6c	23	2	26	1	20	0	20	1	19	5
6d	19	6	22	5	17	3	18	3	20	4
6e	21	4	24	3	19	1	19	2	23	1
6f	20	5	25	2	17	3	21	0	22	2
6g	22	3	26	1	18	2	18	3	22	2
6h	22	3	22	5	17	3	19	2	23	1
6ch	23	2	26	1	18	2	17	4	22	2
6i	22	3	24	3	19	1	19	2	19	5
7	24	1	26	1	17	3	19	2	22	2
8	10	15	12	15	8	12	10	11	13	11

Tabulka č. 2 – Vyhodnocení ZŠ Kleinerova, ZŠ Ukrajinská

Č.otázký	ZŠ Kleinerová				ZŠ Ukrajinská					
	5A		5B		5A		5B		5C	
	ANO	NE	ANO	NE	ANO	NE	ANO	NE	ANO	NE
1.	21	1	23	1	21	1	22	3	24	2
2.	22	0	24	0	22	0	25	0	26	0
3.	21	1	20	4	19	3	20	5	20	6
4.	19	3	23	1	21	1	21	4	24	2
5.	17	5	22	2	20	2	24	1	23	3
6a.	21	1	20	4	18	4	19	6	21	5
6b.	19	3	21	3	21	1	24	1	25	1
6c.	21	1	20	4	19	3	23	2	20	6
6d.	20	2	23	1	20	2	22	3	21	5
6e.	19	3	19	5	17	5	23	2	22	4
6f.	21	1	22	2	21	1	20	5	24	2
6g.	17	5	20	4	19	3	21	4	23	3
6h.	18	4	22	2	21	1	23	2	20	6
6ch.	17	5	19	5	20	2	20	5	23	3
6i.	19	3	23	1	19	3	23	2	23	3
7.	20	2	20	4	17	5	24	1	21	5
8.	11	11	10	14	10	12	9	16	4	22

6.2.2 Vyhodnocení dotazníků – školy celkem

Tabulka č. 2 – Školy celkem – vyhodnocení

Č. otázky	Otázka	Součet všech škol	
		ano	ne
1.	Byl jsi rád, že jedete se třídou na školu v přírodě?	222	14
2.	Hráli jste hry na škole v přírodě?	235	1
3.	Bavily tě více hry venku?	201	35
4.	Bavily tě soutěže v družstvech?	218	18
5.	Bavily tě soutěže, kde jsi závodil sám za sebe?	214	22
6.	Líbila se ti hra:		
6a.	Hledání pokladu	200	36
6b.	Vybíjená	212	24
6c.	Slepá bába	211	25
6d.	Přetahování lana	202	34
6e.	Překonávání překážek	206	30
6f.	Rybáři a rybičky	213	23
6g.	Štafetové závody	206	30
6h.	Chůze po kládě	207	29
6ch.	Hledání „Co do lesa nepatří“	205	31
6i.	Táborový oheň	210	26
7.	Chtěl bys, aby se hrálo více her v přírodě?	210	26
8.	Máš možnost hrát hry venku i jinde, než se školou?	97	139

7. DISKUZE

7.1 Vyhodnocení jednotlivých otázek

1. Byl jsi rád, že jedete se třídou na školu v přírodě?

Z 236 dotazovaných dětí 14 odpovědělo záporně. Velký počet kladných odpovědí nasvědčuje tomu, že děti rády tráví čas mimo domov na vícedenních pobytech s třídním kolektivem.

2. Hráli jste hry na škole v přírodě?

Na tuto otázku pouze jeden žák odpověděl záporně. Předpokládalo se, že žák buď otázce neporozuměl, nebo se nad ní nezamyslel. Při následné diskuzi žák odpověděl, že test ho nezajímá a že ho nebavilo na otázky odpovídat.

3. Bavily tě více hry venku než v místnosti?

Z 236 dětí 35 odpovědělo záporně. U této otázky se očekávalo větší procento záporných odpovědí, přičemž se vycházelo ze zkušenosti, že děti po návratu ze školy tráví čas doma u počítače a pobyt venku je nezajímá. Velký počet kladných odpovědí je důkazem toho, že pokud děti jsou mimo domova a mají možnost hrát hry v přírodě, vítají tuto možnost a hrají hry rády.

4. Bavily tě soutěže v družstvech?

Jen 18 dětí odpovědělo záporně. Velký počet kladných odpovědí svědčí o tom, že děti rády soutěží ve skupině. Rovněž se tento fakt potvrdil při diskuzi, kdy děti byly nadšené při vzpomínání na soutěže družstev.

5. Bavily tě soutěže, kde jsi závodil sám za sebe?

Očekával se stejný počet kladných, jako u předchozí otázky bylo záporných, ale kladně odpovědělo 214 dětí. Zde byla diskuze nejdelší. Dětem byla položena otázka, proč odpovídaly kladně na obě otázky, týkající se jak soutěže družstev, tak i jednotlivců.

Odpovědi byly jednoznačné. Děti shodně odpověděly, že je baví soutěživé hry, ať v kolektivu či jednotlivě.

6. Líbila se ti hra:

Rovněž odpovědi na dotazy na oblíbenost jednotlivých byly z devadesáti procent kladné. Nejvíce kladných odpovědí získala vybíjená, hra na rybáře a rybičky a na slepou bábu. A samozřejmě táborák. Při následné diskuzi hodnotily děti všechny jmenované hry kladně a s velkým nadšením vzpomínaly na příhody, které se u her udály.

7. Chtěl bys, aby se hrálo více her v přírodě?

Z 236 dětí 26 dětí odpovědělo záporně. I tento vysoký počet kladných odpovědí překvapil.

V diskuzi děti uváděly, že pokud by byla příležitost, rády by poznaly a zúčastnily se dalších her v přírodě.

8. Máš možnost hrát hry venku i jinde, než se školou?

V souvislosti s velkým počtem kladných odpovědí na předchozí otázku bylo evidentní, že kladných odpovědí na poslední otázku bude mnohem méně a tento předpoklad se potvrdil. Při následné diskuzi vyšlo najevo, že děti tuto otázku různě pochopily. Některé vztáhly odpověď výlučně na možnost hrát hry venku jinde, než na škole v přírodě. Další pojaly dotaz obecně, na možnost trávení volného času venku. V konečných součtech byla více jak polovina odpovědí záporných.

7.2 Zhodnocení hypotéz

Hypotéza č. 1:

Předpokládám, že děti o pohybovou aktivitu v rámci školy v přírodě mají zájem a rády se jich zúčastňují.

Po vyhodnocení výsledků a následné diskuze lze jednoznačně odpovědět, že děti mají zájem o pohybovou aktivitu na škole v přírodě. Tato hypotéza se potvrdila.

Hypotéza č. 2

Domnívám se, že převážná část dětí bude mít ráda spolupráci v kolektivu.

Děti v dotazníkovém šetření i diskuzi uvedly, že mají rády spolupráci v kolektivu. I tato hypotéza se potvrdila.

Hypotéza č. 3

Dle mého názoru děti mají zájem o zařazení her do škol v přírodě. Domnívám se, že hry jsou pro ně nedílnou součástí školy v přírodě.

Po vyhodnocení výsledků z dotazníkového šetření a diskuze lze konstatovat, že děti mají zájem o zařazení her na škole v přírodě. I tato hypotéza se potvrdila.

Hypotéza č. 4

Domnívám se, že děti nejvíce zaujme hledání pokladu. Po vyhodnocení dotazníkového šetření a diskuse jsem zjistila vyvrácení mé hypotézy. Domnívala jsem se, že se dětem bude nejvíce líbit hledání pokladu, avšak dle výsledů je zřejmé, že děti nejvíce zaujaly rybáři a rybičky, vybíjená a slepá bába. Tato hypotéza se nepotvrdila.

8. ZÁVĚR

Cílem bakalářské práce bylo potvrzení či vyvrácení čtyř hypotéz a sestavení zásobníku her sloužící jako motivace a inspirace pro učitele sestavující program na školu v přírodě.

Hypotéza č. 1 – zjistit, zda mají děti zájem o pohybovou aktivitu na školu v přírodě. Tato hypotéza se potvrdila. Děti s oblibou vítají pohybové aktivity na škole v přírodě.

Hypotéza č. 2 - zda děti rády spolupracují v kolektivu. I tato hypotéza se potvrdila.

Hypotéza č. 3 - zda mají děti rády zařazení her v rámci školy v přírodě. Po vyhodnocení dotazníků a následné diskuze lze konstatovat, že i tato hypotéza se potvrdila.

Naopak hypotéza č. 4 – nejoblíbenější hra u dětí bude hledání pokladu. Hypotéza se nepotvrdila, naopak ve výsledcích dopadla téměř nejhůře. Oproti tomu hry rybáři a rybičky, vybíjená, na slepou bábu dopadly nejlépe.

Závěrem lze shrnout, že hry v přírodě mají pro děti velký význam. Tím, že děti dostanou možnost na škole v přírodě hrát hry v přírodě, nejen, že se s přírodou seznamují, ale, a to hlavně, v souladu s ní se věnují pohybovým aktivitám. Výsledky výzkumu jasně prokázaly, že děti mají zájem o pobyt v přírodě, jen je třeba, aby dostaly dostatek příležitostí. Samozřejmě je pravda, že doba je čím dál více zahlcena technickými novinkami, které děti lákají, ale na druhé straně se dokázalo, že roste poptávka dětí o pobyt venku. Škola v přírodě jim tuto možnost nabízí. Dál je vše na rodičích, zda dětem umožní volnočasové aktivity v přírodě. Nabídka je dostatečná, je možné si vybrat z celé řady sportovních kroužků, z oddílů Junáka či Skauta a konečně i školních kroužků, zaměřených na ekologii a péči o přírodu. V případě školních kroužků není účast dětí ani finančně náročná.

Použitelnost a doporučení bakalářské práce

Doporučuji bakalářskou práci všem učitelům, kteří připravují program na školu v přírodě. Myslím, že tato bakalářská práce může být inspirací i cenným rádcem při výběru her a sestavování programu na školy v přírodě.

9. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A ZDROJŮ

Literatura

1. ČÁP, J., MAREŠ, J., Psychologie pro učitele. Praha: Portál, 2001, ISBN 80-7178-463-8.
2. HANUŠ, R., JIRÁSEK, I. Výchova v přírodě. 1996. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.
3. HANUŠ, R., CHYTILOVÁ, L. Zážitkové pedagogické učení. 2009. Praha: Grada Publishing, ISBN 978-80-247-2816-2.
4. HARTL, P., HARTLOVÁ, H. Psychologický slovník. 2009. Portál, ISBN 978-80-7367-569-1
5. KOLEKTIV AUTORŮ. 85 her pro zlepšení kondice dětí. 1997. Praha: Portál, ISBN 80-7178-177-0.
6. KOLEKTIV AUTORŮ. Pedagogický slovník. 2009. Portál, ISBN 80-7367-647-8.
7. KOŤÁTKOVÁ, S., Hry v mateřské škole v teorii a praxi. 2005. Praha: Grada, ISBN 80-247-0852-3.
8. KREJČÍŘOVÁ, D., LANGMEIER, J., Vývojová psychologie. 2006. Praha: Grada, ISBN 978-80-247-1284-0.
9. KRÁLÍČEK, J.; KOVÁČIK, J. Škola v přírodě. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladatelství, 1964.
10. PERIČ, T., Sportovní příprava dětí – druhé, upravené vydání. 2012. Praha: Grada, ISBN 978-80-247-4218-2.
11. SEDLÁČKOVÁ, D., Rozvoj zdravého sebevědomí žáka. 2009. Praha: Grada, ISBN 978-80-247-2685-4.
12. ŠIMÍK, O., Základy seznamování s přírodou a společností. 2007. Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, ISBN 978-80-7368-490-7.

13. TÁBORSKÝ, F., Sportovní hry: sporty známé i neznámé. Základní pravidla – organizace – historie. 2004. Praha: Grada, ISBN 80-247-0875-2.
14. UHERKOVÁ, L., Zimní škola v přírodě jako součást školního vzdělávacího programu na 1. stupni základní školy. 2006. Brno: PdF MU.
15. VÁGNEROVÁ, M., Vývojová psychologie. Dětství, dospělost a stáří. 2012. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-2153-1.
16. WORM, M., Realizace vybraných zdravotních pohybových aktivit na letní škole v přírodě v Jeseníkách se zaměřením na základní školy praktické. 2011. Brno: PdF MU.
17. ZAPLETAL, M., Hry v přírodě. 1987. Praha: Olympia. ISBN 27-003-87

Internetové zdroje

18. HUBLOVÁ, P., Didaktická hra a její význam ve vyučování. 2011 [online]. [cit. 2014-09-08]. Dostupné z www.clanky.rvp.cz/clanek/o/z/13271/DIDAKTICKA-HRA-A-JEJI-VYZNAM-VE-VYUCOVANI.html/
19. ZÁKONY PRO LIDI. 2014 [online]. [cit. 2014-06-10]. Dostupné z www.zakonyprolidi.cz/

10. PŘÍLOHY

Seznam příloh

Příloha č. 1: Dotazník, s. 64

Příloha č. 2: Zásobník her, s. 65

Seznam tabulek

Tabulka č. 1: Vyhodnocení ZŠ Moskevská, ZŠ Unhošť, s. 54

Tabulka č. 2: Vyhodnocení ZŠ Kleinerova, ZŠ Ukrajinská, s. 55

Tabulka č. 2: Školy celkem – vyhodnocení, s. 56

Příloha č. 1 – DOTAZNÍK

Číslo otázky	Otázka	ANO	NE
1.	Byl jsi rád, že jedete se třídou na školu v přírodě?		
2.	Hráli jste hry na škole v přírodě?		
3.	Bavily tě více hry v místnosti nebo venku?		
4.	Bavily tě soutěže v družstvech?		
5.	Bavily tě soutěže, kde jsi závodil sám za sebe?		
6.	Líbila se ti hra:		
6a.	Hledání pokladu		
6b.	Vybíjená		
6c.	Slepá bába		
6d.	Přetahování lana		
6e.	Překonávání překážek		
6f.	Rybář a rybičky		
6g.	Štafetové závody		
6h.	Chůze po kládě		
6ch.	Hledání „Co do lesa nepatří“		
6i.	Táborový oheň		
7.	Chtěl bys, aby se hrálo více her v přírodě?		
8.	Máš možnost hrát hry venku i jinde než se školou?		

Příloha č. 2 – ZÁSObNÍK HER

Seznam her:

Hra č. 1 – Hledání pokladu

Hra č. 2 – Vybíjená

Hra č. 3 – Slepá bába

Hra č. 4 – Přetahování lana

Hra č. 5 – Překonávání překážek

Hra č. 6 – Rybáři a rybičky

Hra č. 7 – Štafetové závody

Hra č. 8 – Chůze po kládě

Hra č. 9 – Hledání „co do lesa nepatří“

Hra č. 10 – Táborový oheň

1. HLEDÁNÍ POKLADU

Počet hráčů: neomezen.

Věková kategorie: neomezena.

Časová dotace: 90 minut.

Pomůcky: papíry s nápovědami, obálky, knížka o Červené Karkulce, koš s prádlem.

Místo: les.

Motivace: Děti motivujeme příběhem o pirátech, kteří poblíž nás ukryli svůj poklad

Organizace: Při dopolední vycházce děti piráti připraví úkoly pro nalezení pokladu. Dále pak najdou vhodný úkryt a vloží do něj poklad. Poklad může být ve formě pamlsků, drobných předmětů, atd. Po přípravě a příchodu dětí, mohou po obědě dát první nápovědu.

Pravidla: Nejprve si všechny děti rozdělíme do družstev o stejném počtu dětí. Do každé skupiny bude přidělen ještě jeden dospělý. Skupiny půjdou s časovým odstupem 5 minut.

1. úkol budou mít děti ještě v jídelně. V obálce bude na papíru napsáno: *„Byla jednou jedna holčička, která nosila červený čepeček. Když šla lesem navštívit babičku, potkal ji vlk.“* Jedná se tedy o pohádku „Červená Karkulka“. V kuchyni naleznou děti knížku o Červené Karkulce, ve které bude další obálka s úkolem č. 2.

2. úkol: V obálce děti dostanou rozstříhaný obrázek s koupelnou a s košem se špinavým prádlem. Děti musí obrázek složit, aby pochopili, že další obálka je schována v koupelně v koši s prádlem.

3. úkol: V obálce bude pro děti připravena hádanka. Děti doplní chybějící písmeno a z toho pak složí slovo, které označuje, kde je další obálka. Použijeme tato slova: *„b-ouk, k-lotoč, -elena, n-ha, -žala,o-no, abeced-.“* Z těchto písmen vyjde slovo rohožka. Pod rohožkou naleznou děti obálku se čtvrtým úkolem.

4. úkol: *„Když křídla dětem chybí a přece létat chtějí. Sedni na to, zvedni ruce, odraz*

se a zhoupni se.“ Další obálku naleznou děti na houpačce.

5. úkol: V obálce bude trochu sena. Na papíře bude napsáno: „*Kde poklad nalezneš, ted' už víš. Sena málo, hledej víc.*“

2. VYBÍJENÁ

Počet hráčů: 6 – 16 dětí.

Věková kategorie: 11 – 12 let.

Časová dotace: 30 minut.

Pomůcky: míč.

Místo: hřiště, tělocvična.

Organizace: Vymezení herního prostoru.

Pravidla: Hra začíná losováním dětí do dvou družstev. Každá skupina si stanoví kapitána. Družstvo musí nejprve provést třikrát přehození soupeřova pole (nepřerušovaná přihrávka mezi kapitánem a polem). Poté může přistoupit k vybíjení spoluhráčů. Míč je tzv. nabitý ve chvíli, kdy je míč přehozen mezi kapitánem a polem. Vybití hráči přecházejí na stranu kapitána a pomáhají mu s chytáním a vybíjením protihráčů. Pokud v poli nezbyde ani jeden nevybitý hráč, nastupuje kapitán který má tři životy.

3. SLEPÁ BÁBA

Počet hráčů: 5 – 20 dětí.

Věková kategorie: 7 – 12 let.

Časová dotace: 30 minut.

Pomůcky: šátek.

Místo: hřiště, tělocvična.

Organizace: Vymezení herního prostoru.

Pravidla: Jednomu z hráčů jsou zavázány oči. Potom jej ostatní zatočí a říkají říkanku:

„Slepá bábo, kam tě vedu? Do kouta. Co tam vidíš? Kohouta. Co v kohoutu? Klubko. Co v tom klubku? Jehlu. Co v té jehle? Niť. Tak si mě, ty slepá bábo, chyt’!“ Po odříkání říkanky děti krouží kolem slepé báby, dotýkají se jí, ale nesmí se nechat chytit. Koho slepá bába chytí, stává se slepou bábou.

4. PŘETAHOVÁNÍ LANA

Počet hráčů: sudý počet hráčů.

Věková kategorie: 11 – 12 let.

Časová dotace: 20 minut.

Pomůcky: lano.

Místo: hřiště, tělocvična.

Organizace: Před přetahováním je vhodné, aby se děti rozeřádaly. Aby se předešlo případným zraněním.

Pravidla: Děti se rozdělí na dvě stejná družstva. Každé družstvo uchopí jednu určenou stranu lana. Přetahování začíná na sjednaný signál. Vyhrává ten, kdo přetáhne soupeřovo lano za sjednanou čáru.

5. PŘEKONÁVÁNÍ PŘEKÁŽEK

Počet hráčů: 1 – 20.

Věková kategorie: neomezena.

Časová dotace: 30 minut.

Pomůcky: kužely, tunel, kruhy, trampolína, švihadlo, koš, míč, kameny.

Místo: hřiště.

Organizace: Poučení dětí o bezpečnosti na překážkách. Vytvoření překážkové dráhy z předem určených předmětů.

Pravidla: Děti si stoupnou do zástupu a plní předem vytvořenou překážkovou dráhu, skládající se z těchto prvků: „*běh mezi kužely, skákání od vyznačeného místa k cíli, podlézání tunelem, skok na trampolíně, hod míče na koš, chůze po kamenech*“.

6. RYBÁŘI A RYBIČKY

Počet hráčů: minimálně 5 dětí.

Věková kategorie: od 4 let.

Časová dotace: dle počtu hráčů, 10 – 20 minut.

Pomůcky: žádné.

Místo: hřiště, tělocvična.

Organizace: Vymezení herního prostoru.

Pravidla: Jedno z dětí určíme jako rybáře. Rybáře postavíme na jednu stranu hřiště / tělocvičny. Ostatní děti jsou rybičky, které jdou na druhou stranu hřiště / tělocvičny. Při zvolání rybáře: „Rybičky, rybičky, rybáři jedou!“, se rybičky i rybář rozběhnou proti sobě. Úkolem rybáře je pochyťat co nejvíce rybiček. Chycená rybička se stává také rybářem. Vše se opakuje, dokud nejsou chyceny všechny rybičky. První chycená rybička může být v další hře rybář.

7. ŠTAFETOVÉ ZÁVODY

Počet hráčů: 1 – 20 dětí.

Věková kategorie: 10 – 12 let.

Časová dotace: 30 minut.

Pomůcky: míč, kroužky.

Místo: hřiště.

Organizace: Vymezení herního prostoru, příprava štafetových závodů.

Pravidla: Děti jsou rozděleny do stejně početných družstev. Ty si stoupnou na předem určenou startovní čáru. Na znamení učitele vyběhne první hráč a určeným způsobem zdolá daný úsek co nejrychleji, vrátí se na start a štafetu předá dalšímu hráči. Vítězí družstvo, které jako první vystřídá všechny členy družstva při plnění zadaného úkolu. Úkoly: driblování míče v běhu, běh s míčem v ruce, podávání míče nad hlavou za sebe, podávání kroužků mezi nohama, poskoky s míčem mezi kolena.

8. CHŮZE PO KLÁDĚ

Počet hráčů: 3 – 20 dětí.

Věková kategorie: 10 – 12 let.

Časová dotace: 30 minut.

Pomůcky: kláda, míč.

Místo: les.

Organizace: Pravidla pohybu na kládě.

Pravidla: Děti si stoupnou do zástupu a dle pokynů přecházejí po kládě. Děti dostávají různé úkoly přiměřené jejich věku a schopnostem. Úkoly: chůze po kládě, přecházení překážek na kládě, chůze stranou, chůze s míčem v ruce.

9. HLEDÁNÍ „CO DO LESA NEPATŘÍ“

Počet hráčů: 4 – 20 dětí.

Věková kategorie: 10 – 12 let.

Časová dotace: 60 minut.

Pomůcky: přírodniny, papír, mikina, květináč, igelit, svíčka, hračka a další předměty nepatřící do přírody.

Místo: hřiště, tělocvična.

Organizace: Vymezení herního prostoru, položení předmětů volně po herní ploše.

Pravidla: Děti jsou rozděleny do družstev. Každé družstvo má stanovenou jednu minutu, po kterou musí přinést co nejvíce předmětů, které do přírody nepatří. Děti musí nosit do cíle pouze po jednom předmětu. Vyhrává to družstvo, které donese za minutu nejvíce předmětů.

10. TÁBOROVÝ OHEŇ

Dle fantazie dětí – hra na hudební nástroje, zpěv, povídání, vyprávění příběhů a vtipů, hádanky, slovní kopaná, pantomima, tichá pošta atd.